

СЕОБА СРБА У ХРВАТСКУ И СЛАВОНИЈУ

ИСТОРИЈСКА РАСПРАВА

I.

Крајем XVI. века опажа се у свима крајевима српским кретање. Избијају на све стране знаци живота и знаци незадовољства српског са турском владом. Одмах иза пораза турског код Сиска (1593 г.), где изгину велики број турских војника, па и сам паша босански Хасан, излазе на површину националне тежње српске. Виђенији људи српског народа ступају у везу са упливним личностима у страним државама и преговарају о заједничкој акцији против Турака. Последица овог покрета и ових преговора је устанак српски у Банату, Борба око Клиса у Далмацији и устанак војводе Грдана. Но најзнаменитији догађај тога времена јесте читав низ српских сеоба са турског земљишта на аустријски део Хрватске и Славоније.

Током XVI. столећа, а нарочито после освојења јужног дела Славоније (извршеног иза смрти српског деспота Стефана Берислава г. 1536), учестали су нападаји турски на горњи део Хрватске и Славоније. Овим нападајима опустошени су крајеви, који су били на домаку Турака. Небројена села и засеоци, многе тврђаве и градови лежали су деценијама разорени и напуштени од свију становника. При крају XVI. века одлуче аустријске власти, да се користе врењем, које влада у српском народу па да населе Србе у опустошене крајеве и на тај начин да отежају продирање турских чета. Врховни заповедник славонске границе барон Јован Жигмунд Херберштајн започе 1594. године са Србима договарање о пресељењу. Његови преговори би уродили плодом, јер у јулу т. г. изјави велики број Срба, да ће прећи на аустријско земљиште, те Херберштајн извести о овом

ратни савет у Грацу¹. Но баш у то време освоји велики везир Синан-паша знамениту аустријску тврђаву Ђур (септембра 1594 год.) и пад Ђура поплаши Србе па одустану од намере да се преселе.²

У години 1595. догодила се једна интересантна епизода. У турском делу Славоније, који је обухватао два санџака, по-жешки и цернички, било је много Срба и њихови црквени по-главица, епископ, имао је као седиште манастир Ремету (Ора-ховицу). Септембра месеца 1595. године пребегне славонски епи-скоп из своје епархије на аустријско земљиште и упути се у пограничну тврђаву Крижевац.³ Баш у то време враћао се барон Херберштајн с војног похода против Турака (на ком је освојио град Петрињу) и уз пут сврне у Крижевац па се састане са добеглим епископом српским. Херберштајна живо интересује по-јава овог српског првосвештеника. На питање заповедника, за-што је дошао овамо, одговори епископ, да је под Турцима све теже живети; Турци отимају српске жене, децу и ћерке, оду-зимају од Срба све имање и у најновије време беде Србе, да су у дослуху са Аустријанцима. Све то нагнало је епископа, да пребегне на аустријско земљиште. Он моли аустријске власти, да му одреде издржавање и да му Херберштајн изда једно ве-ровно писмо са својим потписом, па ће преко својих људи до-вести у Аустрију 40 Срба калауза, који врло добро познају пу-теве по Славонији.

5. октобра т. г. приспе Херберштајн у Вараждин, па јави одмах о пребеглом епископу у Грац надвојводи Фердинанду. За епископа вели, да је стар, да има леп углед у народу и да прави утисак финог, политичког и поштеног човека, од кога може влада имати велике користи за даље преговоре и везе са Србима. С тога предлаже, да се епископу одреди месечна плаћа, коју имају аустријске пограничне војводе, јер је он и у

¹ Ратни архив у Бечу, индекс Windica за год. 1594 стр 74. и 80.

² Ратни архив, индекс Croatica за год. 1595, october бр. 33. — Из ова два извора највише сам црпао материјала за сеобу српску. Сачуваних ли-стина из обе групе је мали број, али је експибита, извода из листина, остало о том питању на хиљаде.

³ Јб. По комбинацији покојног Манојла Грбића звао се овај владика Василије. (Карловачко владичанство, књига I, стр. 187.)

Турској имао леп доходак и тог се дохотка одрекао из чисте оданости према хришћанској ствари.“¹

Надвојвода не хтеде решавати сам ово питање него се обрати 17. октобра штајерској влади за савет. У декрету своме вели, да му се чини, да је Херберштајн добро урадио, што је примио епископа и што хоће, да му се одреди издржавање. Надвојводи изгледа умесно и то, што Херберштајн пише за веровно писмо, јер 40 Срба калауза могу много користити аустријској војсци при војним операцијама против Турака. Са овим мишљењем сложи се 21. октобра и штајерска влада.²

Надвојвода наложи 19. октобра Херберштајну, да епископа предусреће „pro dignitate“, да му одреди особља, колико треба, за послугу, да га добро чува и чим узможе, да га доведе у Грац. Осим тога заповеди, да владiku настани у Крижевцима, а не у Вараждину.³ Ово се писмо међутим изгуби, те Фердинанд понови своје налоге у писму од 27. октобра.⁴ Ваћ 30. октобра одговори Херберштајн да ће скорим довести епископа у Грац и да га је већ позвао у Вараждин и дуго с њиме преговарао. И овом приликом обасипа Херберштајн српског епископа похвалним речима, називајући га између осталог финим и паметним човеком. За калаузе вели, да их треба разместити по граници и дати им у први мах издржавање. Једном од тих калауза, кога највише хвале, требало би дати војводско место.⁵ Ове калаузе спомиње још једном надвојвода Фердинанд у одговору своме 2. новембра т. г. на писмо Херберштајново и после тога нестаје спомена и њима и епископу.⁶

Идуће године аустријски погранични заповедници обраћају пажњу покрету Срба на другом крају. Почетком 1569. године разнео се глас, да ће аустријска војска ударити на Ко-

¹ Croatica, ib. О овом владици спомиње и Bidermann, Serben Ansiedlungen in Steiermark und im Warasdiner Grenz-Generalate стр. 42. О приходу епископовом вели Херберштајн: „...sein statlich reich einkomen, dan wie fürklumbter, darin zu Remeta sein aigne wohnung und von allen walachischen heusern in beeden Bosseger und Zernikherischen schansiakh jährlich etliche asperu wie auch von che copulirung und widerschaidung sonderbare renumerationes gehabt...“

² Croatica, ib

³ Jb.

⁴ Jb.

⁵ Лопашић, Spomenici hrvatske krajine, књига I стр. 201.

⁶ Лопашић, о. с. I књига, стр. 202.

стајницу, те Срби око Уне реше, да ступе у ћесареву службу. Крајишки војни заповедници обратe се земаљској влади у Штајерској са питањем да ли да приме понуђене услуге и сеобу Срба, затим, како да се држе према свима другим Србима који се у будуће понуде.¹ Још није ни стигао одговор од владе, а код заповедника недавно освојене Петриње, Данила Франкола, дође изасланство од 12 српских кнезова из Турске с понудом, да се преселе на аустријско земљиште, ако их ћесар остави при њиховим слободинама и ако им изда привилегије. Обећају, да ће у горњем случају освојити за Аустрију цело Поуње од Турака, јер с њима држи око 1000 до 1500 ваљаних ратника. Пославши о овом априла 1596 године извештај ратном савету предложи Франкол, да се изасланству подари какав поклон.²

Почетком јула бавио се и барон Херберштајн у Петрињи. Под његовим заповедништвом је било 6000 војника, с којима је предузео да опколи Костајницу. Пред сам полазак војске дође Херберштајну један фино одевен човек као изасланик поунских Срба. Исти донесе писмо, потписано од Радосава, бискупа поунске крајине и осталих главнијих људи српских, као војводе Милоша, кнеза Дојчина, кнеза Рајака, Богдан аге, кнеза Вранеша и других, а управљено надвојводи Фердинанду. У писму изјављују Срби радост што долази аустријска војска, обећавају, да ће и они пристати уз Аустријанце, али траже од Фердинада, да им у напред зајемчи права и одреди један или два од оних 70 пустих градова, који леже између Уне и Купе, да их могу поново саградити и населити.³ Барон Херберштајн пошље 6 јула ово писмо надвојводи Фердинанду и изда у исти мах позив на Србе, да му помогну у његовом подухвату против Турака.⁴ Ово учини и надвојвода Фердинанд у свом прогласу на српски народ у крај Уне од 10 јула, обећавајући им у том прогласу више него што су они тражили.⁵ Међутим проглас овај није затекао Херберштајна у Петрињи. Сједињен са вој-

¹ Croatica за год. 1596 инд. стр. 26.

² Croatica l. c. стр. 142.

³ Ову молбу поунских Срба штампао је пок. Лопашећ у немачком савременом преводу о. с. књ. I. стр. 214. Лопашећ није знао за њен оригинал. Ја сам нашао и оригинал те молбе па ћу га публиковати у својој збирци „Monumenta Cyrillica.“

⁴ Лопашећ, о. с. стр. 215.

⁵ Лопашећ, о. с. стр. 217.

ском генерала барона Ђорђа Ленковића кренуше се славонски граничари против Костајнице. На путу њиховом не само да им Срби нису указали обећану помоћ, него су шта више помагали Турцима и настојали, да аустријској војсци што више нашкоде. Услед тога пропадне сасвим план о освојењу Костајнице и Поуња, те се Херберштајн и Ленковић вратише натраг у Петрињу. Одатле јавише 16. и 17. јула надвојводи о неуспеху њихова подухвата и бацише сву кривицу на Србе.¹ Везе поунских Срба са аустријским властима дакле се раскинуше и тиме престају за ову годину преговори о сеоби.

Почетком 1597. године пренесе Херберштајн поново сву пажњу своју на Србе у турском делу Славоније. У овај мах текли су преговори много брже. У априлу и мају јавља генерал ратном савету у Грац, да ће скорим послати воднике пред Србе, који хоће да се преселе, но да исти желе најпре да знају, како ће се издржавати и како ће се поступати с њима.² У јуну 1597. већ се налазио велики број Срба на аустријској страни. Херберштајн одмах замоли надвојводу, да донесе одлуку у погледу насељења ових Срба.³ У исто време обрати се и на штајерску земаљску управу, да она одреди извесну количину хране за ускоке, а новчану своту, коју је добио од штајерске зем. владе и од ратног савета у Грацу, раздели међу досељеницима (добио је свега 600 форината).⁴

Осим ових досељених Срба било је, како Херберштајн извештава у септембру т. г. ратни савет, још око 100 српских села у Турској, која су такође одлучила да се преселе.⁵ И збоља, наскоро се догоди и друга сеоба. Херберштајн нападне на турско место Слатину и запали је, а у исто време пошаље своје људе дубље у Турску, да заклоне од турских нападаја нове досељенике. Око 1700 душа са својим кнезовима и харамбашама и са неколико хиљада марве пређе у аустриско поданство.⁶

Досељени Срби управе свршетком септембра молбу надвојводи Фердинанду, да им одреди стално боравиште; оне, којима су наменили војну службу, да настани на граници и одреди

¹ Љопашић, о. с. стр. 218 и 220.

² Croatica за год. 1597. инд. стр. 95. и 122. и Windica за г. 1597. стр. 37.

³ Croatica стр. 127.

⁴ Croatica стр. 137.

⁵ Јб.

⁶ Wind. стр. 68. и 74.

издржавање, а осталима да даде земљишта за обрађивање. Нарочито наглашују у својој молби, да су овамо дошли према претходном уговору и на обећање, да никоме неће бити подложни осим надвојводи и војној власти.¹

Земаљска влада у Штајарској закључи, да досељеним Србима даје из граничарске заштећевине (*gräniz-ersparnuss*) месечно 50 фор. и у име профијанта 200 центи брашна.² Како се у то време одржавао и сабор славонских земаљских сталежа, обрати се надвојвода бану Јовану Драшковићу, да се код сталежа заузме, да вотирају са своје стране помоћ за издржавање досељених Срба. То издржавање нека траје дотле, док Србима не одреде стално место, где ће живети и док их не поуче у земљорадњи. Ако се не буду заузели за досељенике, они ће морати од глади отићи натраг у Турску.³ Славонски сталежи се одазову 20. октобра молби надвојводе, но како су се бојали и сами, да ће имати гладну годину, одреде мању количину хране него што се од њих захтевало.⁴ Бан Јован Драшковић извештава о томе свога шурака Херберштајна па вели, да је и ово постигао тепшом муком.⁵ Но за издржавање велике множине

¹ Јб. Срби су тада већ учествовали и у четовању против Турака, као што показује извештај Бурђевачког војводе Гргура „ot Pado“ 3. октобра 1597. (*Windica* 1597 october № 1).

² *Windica* за год. 1597. инд. стр. 80.

³ *Windica* 1597 october № 1.

⁴ Закључак славонског земаљског сабора, одржаног у Загребу 20. октобра, послат је доцније у Беч. Потпис гласи: *Vniversitas dominorum et aliorum statuum regni Sclanoniae* и овим речима говори о Србима:

„*Valachis, qui in praeterita expeditione Zlatinensi Turcarum iugum diutius sufferre non uolentes in regnum istud uenerunt, uictualia dare christianum esse, ut et alii in exemplum esset, scimus. Sed cum serenitatem vestram non latet, annis praeteritis memoria frumenti quanta fuit, afflictique coloni quantas contributiones, gratuitos labores praestando, erogationes fecerint. Ex modernisque temporibus pluviosis ad futurum annum nihil aliud quam famem cum expectemus, serenitati vestrae admonitioni nos accommodantes a singula porta in comitatu Zagrabienensi ad manus nostri exactoris victualium Zagrabiam, in comitatu Crisiensi et iuratorum Crisium mediam Zagrabiensem quartam, in comitatu Varasdiensi ex ista parte montis Hochur, in oppidum Crapiense manibus Michaelis Janchech, trans Hochur iudicis et iuratorum civitatis Varasdiensis planam quartam Varasdiensis milii aut speltae Saracenice usque ad festum beatae Caterinae virginis et martiris, dandam et administrandam in usum dictorum Valachorum statuimus, qui Valachi eosdem comeatus ex praedictis locis sua uectura pro se ipsis accipiant.*“ (*Windica* 1597. october № 1.)

⁵ *Ibidem*.

Срба није била довољна та количина хране те се Фердинанд обрати у новембру на штајерске сталеже, да даду још 100 центи брашна.¹

С пролећа 1598 пређе још 500 Срба из Турске. Неко време су били Срби размештени по граници, по околини копривничкој, те војвода Гргур Лајбахер замоли у априлу 1598 године владу, да Срби могу подигнути и настанити град Поганац.² Аустријска влада пристаје на ово, те Поганац постаде средиште Срба у вараждинској жупанији. Успешним насељењем овим покренуше се и остали славонски Срби на сеобу. Српске поглавице из Пакраца и Велике Драгула ага и Вучић ага пошаљу Херберштајну своја три харамбаше и понудише, да пређу у аустријску службу, изјављујући, да ће оба града, Пакрац и Велику, предати у аустријске руке. Херберштајн јави о овом 16 јуна 1598 у Грац и замоли поваца за даље преговоре.³ Надвојвода Фердинанд се обрати цару Рудолфу, да му даде 10000 фор. за насељење Срба,⁴ а сам одреди 11. јула Херберштајну 1000 фор. у ту сврху.⁵

Херберштајн позове к себи и Драгулу и Вучића. Првome закаже састанак за 18. јули у Иванћу, а другome за 19. јули у Крижевцу, али од њих ни један не дође него послаше само своје изасланике. Драгула је преко својих изасланика захтевао што бржу акцију, јер су Турци већ осетили, да се нешто кува те пазе на њега. Вучић-ага је саветовао, да се акција одложи, док Турци не оду у помоћ Будиму, јер ће тада бити лакше оперисати. Срба, који хоће да се преселе, има око 1000 кућа и међу овима 1200 ваљаних ратника. Херберштајн обећа у име надвојводе помоћ Србима, зајемчи им привилегије, али затражи, да му Срби предаду градове Пакрац и Велику. За предају ће им дати 2000 талира.⁶

Изасланици српски уговоре са Херберштајном, да акцију одложе за месец дана. Но још пре, него што је акција започета, добегне свршетком августа 146 српских душа из Турске.⁷ Набрзо пза тога предузме Херберштајн војне операције и у

¹ Windica, инд. стр. 91.

² Windica за год. 1598. инд. стр. 30.

³ Лопашин, о. с. књ. I стр. 266.

⁴ Jbid. и сор. 267.

⁵ Лопашин, о. с. стр. 267.

⁶ Jbid.

⁷ Windica за год. 1598 инд. стр. 103.

септембру се налазио у церничком санцаку. Одмах на првом кораку пређоше њих око 500 Срба на аустријско земљиште. Херберштајн извести о томе владу и замоли, да се досељенима изда привилегија као и пређашњима.¹ Кратко време иза тога пређе опет 350 душа српских, а у току новембра пређе најзад и Драгула ага са знатним бројем Срба, начинивши пре тога велику штету непријатељу.²

Још у време војних операција обрати се надвојвода штајерској земаљској влади за храну досељеним Србима. У исти мах наложи штајерским сталезима као и бану хрватском, да њихови људи помогну Србима при подизању једног кастела код Крижевца:³ Штајерци су, међутим били већ сити вечитог издржавања српских ускока (који су догонили собом знатан број марве, али жита нису могли да понесу), те у новембру одговоре надвојводи, да не могу више давати профијант за Србе.⁴

По савету Херберштајнову именује надвојвода истог месеца Драгулу-агу за војводу и одреди му седиште у Иванићу. Њему је дата власт над свима досељеним Србима. Још у току тог месеца понуди се Драгула Херберштајну, да са својим четама нападне турско место „Гемико“, но није ми познато, да ли је успео у свом предузећу.⁵

Број Срба, досељених у Славонију током 1598. године, износио је више од 3000 душа. Размештени су били у три жупаније, у вараждинској око места Поганца, у загребачкој око св. Крижа и у крижевачкој око Ровишта. Главни захтев српски при сеоби био је тај, да им аустријска влада даде привилегије, по којима ће имати потпуну слободу и признавати за господара једино цара. Дужност ће им бити да ратују против Турака и у војним стварима ће се покоравати аустријском главном заповеднику и другим официрима. Нарочито су захтевали, да не дођу под власт земаљске властеле.

Херберштајн, који је са Србима у име надвојводе Фердинанда водио преговоре, пристао је на српске услове и предао им је декрет надвојводиц, којим овај усваја све, што Срби траже и обећава, да ће им, кад се иселе, издати сам цар при-

¹ о. с. стр. 112.

² Ibid.

³ о. с. стр. 115.

⁴ о. с. стр. 126.

⁵ о. с. стр. 112.

вилегију. Срби заузеше места, која су по тврдњи Херберштајна више од 40 година стајала пуста, но чим они дођоше, појавише се одмах околни племићи са доказивањем, да су ти пусти крајеви њихова својина, те према томе, да Срби морају њима „работати.“ Херберштајн је сматрао за своју дужност, да искупи задану реч и заклони досељенике од племића, те је већ у децембру 1598. живо радио на томе, да цар Рудолф изда Србима обећану привилегију. Како из једног писма његова, датираног 21. јануара 1599. видимо, на царевом двору у Прагу били су склони, да испуне жељу досељених Срба, само су још тражили неке обавештаје. Херберштајн пошље те обавештаје и замоли са своје стране надвојводу, да се заузме за Србе, јер ће исти иначе осетити да су преварени па се вратити натраг у Турску.¹

Загребачки бискуп Никола Селнички дигао се први, да Србе подложи под своју власт. Он је још за време сеобе год. 1598. захтевао од дворског ратног савета власт над њима, но у новембру т. г. одговорено му је, да су досељени Срби подложни војној власти на славонској граници, иначе ником више.² Но овај одговор није збунио бискупа, јер се он у јулу идуће године у два маха обраћа писмима на цара Рудолфа. Првим писмом га моли, да Србима, који се населише на добрима загребачке бискупије, не да никаквих привилегија; у другом писму износи, да Херберштајн узима у заштиту Србе и одговара их од покорности бискупу, те с тога моли цара, да забрани Херберштајну мешање у договоре између бискупа и Срба.³ Цар се одазове бискуповој жељи, те се обрати на надвојводу Фердинанда, да овај приволи Србе на послушност бискупу.⁴ Но код надвојводе разбише се планови бискупови. Надвојвода у одговору своме од 7. септембра 1599. г. подсети цара Рудолфа, да су Срби дошли овамо под погодбом, да не буду ником подложни него да им је једина дужност ићи у рат против Турака, кад их позове врховни заповедник славонске границе. Бискуп ни онако није никакве жртве принео за сеобу Срба, а земљиште, које су Срби заузели, лежало је више од 40 година пусто. С тога треба одбити захтеве бискупове.⁵

¹ Ратни архив, Prager Hof-Kriegs-rath за год. 1599. № 142.

² Windica за год. 1598 стр. 125.

³ Лопатић. о. с. стр. 269—270

⁴ Ibid.

⁵ о. с. стр. 272.

Идуће године почиње покрет Срба на другом крају. Врховни заповедник хрватске границе барон Ђорђе Ленковић ступи у преговоре са Србима у Турској, да их пресели на аустријску страпу. Ленковић зајемчи Србима права, која уживају остали сународници њихови, те средином 1600. године пређе повелик број Срба у Хрватску. Набрзо затим пређе још једна група од 325 душа, међу њима 125 добро извежбаних ратника и Ленковић се обрати у августу 1600. године на ратни савет у Грац, да се досељеницима одреди храна док се не сместе и не подигну себи домове. Ратни савет наложи крањској влади, да притекне Србима у помоћ са профијантом, но Крањци одговоре само донекле жељи ратног савета изговарајући се, да и сами оскудевају у профијанту.¹ Ленковић се и надаље старао за Србе и одвео их је на пусто земљиште око Гомрија те Срби подигну ово место и населе се на њему. О томе јави Ленковић ратном савету у августу т. г.²

Од овог времена догађају се често сеобе српске у мањим групама. Августа 1601. године преведе једну групу Срба сењски капетан барон Јосиф Рабата,³ а у октобру т. г. јавља Рабатин наследник сењски капетан Данило Франкол ратном савету, да се спрема за упад у Турску, а неке Србе, који су хтели да се доселе, наговорио је, да одгоде сеобу до идуће године.⁴ Но још током тога месеца довео је ипак Франкол једну малу гомилу Срба и сместио их у месту „Тобанац.“⁵ Ни у Славонији није престајао рад на сељењу. У јуну 1600. напали су славонски крајишници на турски град Церник, запалили новоно њега и друга нека места па довели том приликом велик број Срба из Турске.⁶

Појаву, коју смо видели у Славонији, да суседна властела хоће досељене Србе себи да потчини, налазимо и у Хрватској. Овде се подиглоше у исти мах грофови Ђорђе Зрињски и Ђорђе Франкопан, доказујући сваки за себе, да место Гомирје, на коме се Срби населише, њему припада, те према томе да се Срби морају њему покоравати. Зрињски замоли надвојводу Фердинанда у писму од 26. марта 1601 године,⁷ да му буде у овој

¹ Croatica за год. 1600, стр. 154.

² о. с. стр. 171.

³ Croatica за год. 1601. стр. 182.

⁴ о. с. стр. 228.

⁵ о. с. стр. 230.

⁶ Windica за год. 1600. стр. 50.

⁷ Лопашин, стр. 293.

ствари на руци и молбу своју понавља у мају и августу те године.¹ С друге стране почне гроф Франкопан да гони гомирске Србе на послушност. Као у Славонији Херберштајн, тако се и овде главни заповедник хрватске границе барон Ленковић заузео за досељенике, те 8. маја 1601. замоли надвојводу, да забрани Франкопану узнемиравати Србе.² Надвојвода се одазове овој молби те 24. маја наложи Франкопану, да не дира у Србе, јер иначе ови могу да оду натраг у Турску. У исти мах напише једно писмо Србима и обећа им своју заштиту.³ На ово предложи Франкопан надвојводи, да Србе или подложи њему или да их са његова имања Гомирја некуд на друго место пресели.⁴ Но надвојвода донесе решење, да се Срби не могу подложити ни Зрињскоме ни Франкопану, јер им је при сеоби из Турске дато обећање, да ће бити слободни као и остали ускоци.⁵

Узнемиравање од стране Зрињског и Франкопана нагони Србе, да потраже заштиту аустријских власти. Војводе, харамбаше, четовође, у опште сви Срби у Гомирју, на броју њих 300, напишу молбу крањским сталезима и потуже се на Зрињског и Франкопана, што исти поступају према њима као према својим кметовима. Они су дошли овамо на обећање барона Ленковића, да ће добити за насељење места Врбовско, Гомирје, Моравицу и Каменско. Надали су се да ће им овде бити боље, јер ће бити међу хришћанима, но нису ни код хришћана нашли заштите. Имање, које су собом донели, већ су потрошили, те сад трпе глад и невољу. Моле крањску владу, да им помогне и да их заштити. Молбу ову однели су у Крањску изасланици гомирских Срба, Вујица Ковач и Милисав Барјактар.⁶

У оно време било је становништво Хрватске и Славоније веома проређено. Срби у Гомирју представљали су при доласку своје већ велику множину, те обе властеоске фамилије, Зрињски и Франкопан, не могоше се лако одрећи жеље, да Србе потчине под своју власт. Мада им је одрешито речено, да је српским досељеницима зајемчена слобода још пре сеобе те да се не могу никоме подложити, грофови ипак не престају да до-

¹ Croatica, стр. 103 и 155.

² Лопашкић, стр. 294.

³ о. с. стр. 295.

⁴ Croatica, стр. 222.

⁵ Лопашкић, стр. 296.

⁶ Лопашкић, о. с. стр. 306.

сађују Србима. У молбама на цара 9. септембра, на надвојводу Магиру 9. септембра и на надвојводу Фердинанда 26. августа приказује Зрињски гомирске Србе као пљачкаше и разбојнике, тужи се на многу штету, коју су му нанели, беди их везом са Турцима, и моли, да му се Срби потчине, па ће им он поставити поглавицу и мотрити на њих.¹ Цар поверује речима Зрињскога, те јави 22. октобра надвојводи, да би Србе збиља требало потчинити Зрињскоме и пита га, да ли су Срби добили привилегије за вечита времена или само до извесног термина.² Но надвојвода Фердинанд се заузео и сада за Србе те сав напор Зрињскога оста без успеха.

¹ о. с. стр. 308, Croatica 1602. december № 1.

² Ibidem.

СЕОБА СРБА У ХРВАТСКУ И СЛАВОНИЈУ

ПРИЛОГ ИСПИТИВАЊУ СРПСКЕ ПРОШЛОСТИ ТОКОМ XVII ВЕКА

— Др. Алекса Ивић —

II

Борба између досељеника и хрватско-славонске властеле, којој је од старина припадало пусто земљиште што заузеше Срби при доласку свом, провлачила се кроз неколико деценија. Ту борбу могли су Срби да издрже и да у њој победе само с тога, што се за њих топло заузимали врховни заповедници хрватске и славонске границе. Између властеле хрватске са баном на челу и граничарских војних заповедника постојала је столећима суревњивост. Сеоба Срба, који су махом дошли према уговору са граничарским заповедницима, повећала је знатно моћ ових, јер су у Србима добили најодличније војнике. У рођеном интересу тих заповедника лежало је, да се Срби не потчине племићима.

Најжешћи противници Срба у Хрватској били су Зрињски и Франкопан. Оба ова грофа доказивали су упорно, да њима припада Гомирје и друга места, што их Срби населише. Нагоњен многим молбама и тужбама тих грофова наложи надвојвода Фердинад крајем 1602 године граничарском заповеднику Виду Киселу, да испита, коме управо од те двојице припада Гомирје и околина? Барон Кисел одговори 7. јануара 1603. године, да је Гомирје у прошлости припадало Франкопанима, а Зрињским никад не. Дуго времена лежало је ово земљиште пусто. Сад га је војничка власт изнова саградила са великим напором и трошковима и населила на њега Србе, који су бедем ових граница. Досељеници се не могу никоме потчи-

нити, јер им је још пре сеобе зајемчена слобода, али се може дозволити Франкопану, да о свом трошку подигне и оправи опустела места Плашки и Дабар па да покуша у њих населити нове ускоке. Затим брани Србе од клевете, да су у вези са Турцима, да робе и краду околину и предложи, да се Србима на хрватској граници постави Иван Гал, бивши капетан огулински, за заповедника.¹ У исти мах морао је да узме у заштиту славонске Србе тамошњи граничарски заповедник барон Херберштајн. Цару Рудолфу дојави барон Колонић, да Срби стоје потајно у служби Турској те их треба најжешће прогонити. Сав свој утицај код двора заложно је Херберштајн, да заклони Србе од прогона, називајући их у писму од 14. маја 1603. верним, постојаним и поштеним људима, који су се много пута и на много начина показали корисни за границу и добро послужили хришћанској ствари. Вест, да су Срби у договору са Турцима, приказује Херберштајн у том писму као измишљену.²

Оваким заузимањем стицали су војни заповедници све више симпатије и поверења код српског народа. На барона Кисла обрате се у току 1603. нови Срби из Турске и отпочну преговоре за сеобу. Два српска кнеза дођоше као изасланици у Хрватску те проведоше пуна четири месеца у договорима. Најтеже је било решити питање, како да се досељеници прехране у прво време. Корушка влада одбије 27. јула позив надвојводин, да помогне Србе са профијантом.³ Но у септембру је било све удешено. Земљиште за досељенике су изабрали Моравицу, Врбовско и Лич, али због јесени одгоде сеобу до идуће године.

С пролећа 1604. преселише се збиља многи Срби и у Хрватску. Неко време стајали су на пустом земљишту, док им војне власти нису саградиле и предале места Врбовско и Моравицу за насељење. Groф Никола Франкопан поднесе одмах тужбу надвојводи Фердинанду (28. маја т. г.) против нових досељеника, јер му ови начинише велику штету.⁴ Још пре њега обратио се на надвојводу groф Никола Зрински, али без успеха, као и Франкопан.⁵

Сад хрватски великаши пођу другим путем у својој раз-

¹ Лопашин, о. с. стр. 314.

² о. с. стр. 316.

³ *Croatica* 1603. juli № 1.

⁴ Лопашин, стр. 326.

⁵ *Croatica* за 1604. стр. 74.

мирици са Србима. Видећи да код надвојводе Фердинанда и његових граничарских заповедника налазе Срби јаког ослободила, обратила се угарском сабору у Пожун. Већ 1600. године обратила се славонска властела тадашњем сабору и овај је донео закључак, да се Срби оставе у поседнутом земљишту на миру десет година, а онда се имају подложити господарима, којима по праву припада то земљиште. На сабору, одржаном марта 1604. године, заузеше се угарски сталежи и за славонску и за хрватску властелу. Међу закључцима саборским параграф 14. предаје досељене Србе оним племићима, на чијем су земљишту настањени.¹ Надвојвода Матија саопшти ово 31. марта 1604. Фердинанду и позове га између осталог, да места Поганац и Ровиште у крижевачкој жупанији преда племићима Николи и Фрањи Држићу, остале опет бискупу загребачком и племићу Бариловићу.² У исто време требало је Србе на хрватској граници предати грофу Франкопану, но барон Кисел писмом из Карловца 1. јуна и Херберштајн из Беча 14. тог месеца осује-тише и овом приликом планове хрватске властеле.³

У години 1605. прешле су две групе Срба у Хрватску. Једну је довео почетком маја т. год. сењски капетан Данпло Франкол, а другу скоро у исто време заповедник хрватске границе барон Вид Кисел. Франкол извештава 5. маја 1605. године дворски ратни савет, да су пре осам дана дошли к њему у Сењ српски изасланици из личких котара и из околине и понудили, да се преселе на аустријски део Хрватске. Кад се споразумеше у свему, похита Франкол са 400 војника у њихов крај, уз помоћ српску разори и опустоши многа места, изведе око 700 Срба (међу којима је било 200 вештих ратника) и претера њихову маршу из Турске, која је бројала на 20.000 комада.⁴ Мало доцније, у јуну те године, поднео је барон Кисел извештај о свом упаду у турске крајеве и о Србима, које је он извео.⁵ За оне прве одреди аустријска влада место Лич за насељење, а другима одреди пусто земљиште графа тржачког од Мрежнице до Тоуња, и места Моравицу и Делницу. Прва сеоба је довела т. з. Крстођане Србе из Лике, из околине Котара, а друга из места

¹ о. с. ib.

² Попашаћ, стр. 323.

³ о. с. стр. 328 и 329.

⁴ о. с. стр. 340.

⁵ Croatica за 1605. стр. 88.

Остроница Србе Морлаке. Досељеници у Личу, на челу са војводом Дамјаном Крлтоћанином, Томом Скоруповићем, Томом Марковићем и другима, заједно са 16. јуна пред капетаном грофа Зрињског Јулијем Чичулином, да ће бити верни и да ће свагда слушати грофове Зрињске као своје господаре.¹ Но већ у октобру т. г. дођоше Срби у сукоб са Чичулином, те ратни савет покушава тога месеца, да утиша и измири завађене странке.² За профијант обе групе ускока обратио се ратни савет и овога пута на крањску владу, која се у септембру и децембру т. г. одазове и снабде досељење Србе са профијантом.³

Баш тада имала је Аустрија да издржи нов рат са ердељским кнезом Стефаном Бочкарем. Чим је рат распламтео, наложи цар Рудолф надвојводи Фердинанду, да добро мотри на Србе, који су недавно досељени и међу којима је било и силом довучених из Турске. Бојао се, да не би Срби такође отказали послушност и дигли устанак, те тиме довели државу у још тежи положај. Ову наредбу, издату у априлу, понавља цар и маја 1605.⁴

И покрај свију неуспеха, које је доживео, није гроф Зрињски малаксао у свом настојању, да привуче под своју власт гомирске Србе. Напослетку пристаје надвојвода 6. децембра 1604. на захтев грофов, али под условом, да Зрињски покрије све трошкове за профијант, муницију и плаћу српским досељеницима што износи око 80.000 форината.⁵ Зрињски на овај услов није пристао него се за неко време смири, али кад се доселише нови Срби на његово опустело земљиште Лич, он дође у сукоб са овима. Његов капетан Чичулин прогањао је немилосрдно досељенике, те Вид Кисел подигне у фебруару 1606. тужбу код надвојводе против Чичулина и Зрињског.⁶ У исто време јавља Кисел надвојводи, да и браћа Франкопани чине насиља недавно досељеним са Уне (из Острошца) и гомирским Србима.⁷ Дворски ратни савет позове оба грофа, да оставе на миру Србе, на што и Зрињски и Чичулин одговорише, да није

¹ Лопашин, о. с. стр. 343.

² Croatica I. с. стр. 135.

³ о. с. стр. 114 и 167.

⁴ о. с. стр. 37 и 55.

⁵ Лопашин, стр. 333.

⁶ Croatica за 1606. стр. 19.

⁷ Лопашин, стр. 346. и Croatica стр. 30.

кривица до њих, него до Срба, јер су се исти заклели, да ће бити гуофу верни, па сад место верности и послушности убијају Винодолце и друге мирне стоновнике на грофовом имању. Ратни савет пошље оба ова одговора Киселу и затражи његово мишљење.¹

Али ни посредовање барона Кисела, који се и овога пута најживље заузео за своје штићенике, није прекинуло размирице српске са грофовима. С тога Срби науме, да отпочну самосталну акцију у одбрани од свог угњетача. Управитељ у Личу Дамјан Крмпотић са личким српским војводама Иваном Крњчевићем и Гвозданом Сладовићем, као и сви становници Лича, пошљу 10. априла Фердинанду два изасланика, војводе Тадију Крмпотића и Милашина Скоруповића и замоле га, да их заштити од Чикулина и да им за поглавицу постави Антонија Микуланића, бившег капетана у Оточцу. Изасланици су имали уједно и тај задатак, да израде код ратног савета дозволу, да се у Личу подигне једна војничка кула, која ће од велике користи бити по хришћанску ствар. Изасланству је био на руци барон Кисел и поткрепио је молбу Срба, да се Лич одузме коначно од грофа Зрињског и да се потчини војном заповеднику на граници. Но сав плод ове акције састојао се у томе, да је надвојвода 7. маја поново позвао грофа Зрињског, да не дира Србе.²

Вечито узнемиравање и интригирање од стране Зрињског и Франкопана нагони Србе на одлучнији корак. Надвојвода Фердинанд писмом од 30. марта 1607. узме у заштиту гомирске и личке Србе пред царом Рудолфом,³ но Србима то није било доста, него су енергично тражили од цара, да им изда све привилегије, које је обећао при доласку њиховом и да им постави за поглавицу Ивана Влатка или Новаковића.⁴ Ово последње је учињено, јер се у мају брине о Србима у Личу тај Новаковић и моли у име њихово од владе жита,⁵ но привилегије нису ни сад добили. С тога Срби науме да се преселе натраг у Турску. На двору су наслућивали о овој одлуци српској већ у јуну те године, те заповеде грофу Франкопану да не вређа Србе. Идућег месеца је стајао бег лички у вези са незадовољним Србима

¹ о. с. стр. 50.

² Јопашић стр. 348 и 350.

³ о. с. стр. 351.

⁴ Croatica стр. 33 и 45.

⁵ о. с. стр. 50.

и пошље им једно писмо са својим потписом и печатом и позове их, да се врате у Турску. О тој намери Срба на хрватској граници, коју у осталом нису извршили; дознало се одмах и у Славонији и то у најнезгодније време, јер се баш тада селили из турских крајева многи Срби, да се настане код Церника и Велезине.¹

Осим жеље да прошири своју моћ, гонила је грофа Зрињског на размирицу са гомирским Србима још једна околност. Досељени Срби су били прилично склони на освету и на отицање, те је Зрињски на имањима, која су била близу Гомирја, претрпио велику штету. Услед тога понови он у априлу 1608. молбу код двора, да му се Власи потчине те да направи реда међу њима, но у двору ни сад не хтедоше решавати сами ту ствар него затраже мишљење заповедника хрватске границе.² На то изиђу браћа Ђорђе, Никола и Вук, графови Франкопани, на среду, поброје сва разбојништва, и штету претрпљену од гомирских Срба и изнесу предлог, да Србе или њима подложи, или да их влада уклони са гомирског земљишта и на друго место настани. Ратни савет повери ово питање војном суду у Карловцу и за судије одреди Ивана Гала, Антуна Печовића и препозита загребачког.³ Овај се суд није одржао, али се на двору неко време озбиљно помишљало, да гомирске Србе преместе, а после једне свађе и туче личких Срба и Брбираца, где је остало на обе стране мртвих глава, говорило се у фебруару 1609. и о премештању Срба Крмпоћана из Лича у Гусићево поље.⁴ Али ни један од ових планова није испуњен.

Година 1609. донесе нову сеобу Срба. Становници српски око Рибника у турском делу Лике, дигну се против рибничког бега који је ужасно глобио и патио народ и с пролећа 1609. заузму Рибник, убију пет делија бегових, а сам бег тешком муком изнесе главу и побегне босанском паши у Бањалуку. Паша даде прогнатоме бегу велику војску, да свлада устанике те уплашени Срби, њих око 35 кућа и око 550 душа, од којих је било на 150 способних за оружје, пребегну у аустријски део Хрватске и настане се око места Брлога. О томе извести 4. априла 1609. сењски капетан Жигмунд Гусић надвојводи Макс-

¹ о. с. стр. 87 и Windica за 1607 стр. 37.

² Croatica за год. 1608 стр. 40.

³ Лопашин, стр. 355 и 358.

⁴ Croatica, стр. 93. Лопашин, стр. 361—364.

милијана додајући, да су се Срби преселили без његова знања и без претходних преговора. Многи су прешли на млетачко земљиште, а било их је још око 80 кућа са кнезом Депшићем на челу, који су хтели да се преселе и настане у Подгорју код Карлобада.¹ Мало доцније, 1. маја т. г., извести Гусић о свему овоме и Кристофа Обричана, који је замењивао тада врховног заповедника хрватске границе и замоли га, да изради код краљевске владе помоћ у храни за досељенике. Но крањски staleжи изјаве 28. јуна надвојводи Фердинанду, да не могу ништа дати Србима, јер су исти разбојници, уходе и крадљивци те им само штете наносе. Уједно замоле надвојводу, да те Србе премести са хрватске на славонску или угарску границу, јер их они не могу више трпети.² Међутим Обричан понови у јулу молбу за помоћ Србима, те надвојвода наложи крањским staleжима 20 т. м., да још сада даду храну за досељенике, а од сада се неће Срби смести селити на аустријско земљиште без претходног договора са аустријским властима. Што се тиче пресељења Срба на славонску или угарску границу, то није могуће извести, јер их је и тамо препуно.³

Срба настањених око Модруше, Оштарја и Огулина, било је 532 душе и међу тима на 190 за оружје. И ови Срби, као и они у Личу и Гомирју, имали су да издрже тешку борбу са грофовима Зрињским. У намери да избегну сукобе са грофовима, замоле они августа 1609. године надвојводу, да им даде земље око Плашког, што лежи више капеле између Бриња и Огулина: на водама Дрепуља и Јасеница и да им дозволи подићи у Плашком градић, сличан ономе у Вињици.⁴ Кнежеви огулинских Срба Радоња Љубешић, Петар Дадашковић и Паун Лалић замоле Фердинанда, да им одреди војну службу међу гомирским четницима. Молбу ових кнезова испуни влада, но пресељење није извршила.⁵ Услед тога настаде велико врење међу Србима. Многи су хтели да се врате натраг у Турску, и крајем августа пошљу своја два човека бегу личком, да се договоре о повратку.⁶ Овом незадовољству српском много је до-

¹ Лопашин, о. с. стр. 365 и Croatica за г. 1609. стр. 39.

² Лопашин, стр. 367 и 368.

³ о. с. стр. 370 и Croatica стр. 77.

⁴ Лопашин, стр. 380.

⁵ о. с. стр. 381—382 и Croatica стр. 84.

⁶ о. с. стр. 85.

извршило, што су баш у то доба Зрињски и Франкопани више него икад настојали, да прибаве важности своје праву на земљиште, које Срби настанише. У септембру уведе поджупан загребачки грофове Франкопана у посед места Модруш, Огулин, Тоуњ и Скрад, ма да су Срби одлучно протестовали против тога. Идућег месеца поднео је гроф Зрињски тужбу против Срба и осуо се свом жестином на њих. Под утиском тих чињеница предложи Фердинанд краљу Матији, да Србе пресели из Лича у Брлог и у град Гусић код Оточца.¹ Но сви ови планови и предлози остадоше без последица.

С јесени 1609. одржавао се у Пожуну сабор угарских и хрватских сталежа. Знајући добро, каквим духом дише властела хрватско-славонска према Србима, написа 17. новембра т. г. врховни заповодник славонске границе барон Жигмунд Фридрих Траутмансдорф надвојводи Фердинанду, да ће сада без сумње хрватска властела оптужити на сабору Србе, да су неверни и да хоће Турцима да побегну и тражиће, да их сабор њима подложи. Срби су међутим више пута изјавили, да ће радије умрети него потпасти под властелу. Зато моли надвојводу, да извести краља о неистинитости свију оптужаба хрватске властеле против Срба. Надвојвода се одазове молби овој и писмом од 20. новембра обавести краља Матију о намери властеле и замоли да сабор ни један закључак о Србима не донесе пре него што се запитају граничарске власти за мишљење.²

Година 1611. донесе ново кретање на граници Хрватске. Срби у турском делу Лике и Крбаве створе план, да нападну град Нови, да га опљачкају и спале, па да се преселе у Гусићко Поље на аустријском земљишту. У ту сврху изашљу једну свештену особу, да утврди појединости о сеоби са капетаном сењским Жигмундом Гусићем. Овај извести 31. јануара о том случају надвојводу Фердинанда и запита га, како да се држи према Србима.³ Фердинанд не хтеде ништа одређивати него се 18. фебруара обрати на краља Матију, који одговори 6. марта, да због склопљеног мира са Турцима не треба Србима помагати при сеоби оружаном руком, али кад се сами доселе, треба их примити. Међутим је један део Срба већ био дошао. Њих

¹ Лопашин, стр. 383, 385 и 389.

² Ратни архив, Hof-Kriegs-rath expedit, 1609. december № 32.

³ Лопашин, Spomenici hrv. Krajine II dio, стр. 4, Croatica за год. 1611. страна 10.

четир села намеравали су да се доселе, но пошто су Турци већ били нешто осетили, не чекајући остале, пређе село Подлапача, које је бројало 12 фамилија и имало на 50 људи за оружје. Досељеници су догнали собом на 2500 комада марве и узели за први мах конак у околини Оточца, но желели су, као што је јавио капетан Гусић 25. марта из Сења и капетан Семенћ 28. т. м. из Оточца, да се настане у Брлогу. Ово им дозволи и надвојвода Фердинанд писмом од 14. априла.¹ Мало доцније, у јуну исте године, догодила се према једном извештају Кристофа Обричана, друга сеоба, која је пренела на аустриску страну 50 српских фамилија,² но није ми познато, где су се ове настаниле.

Средином идуће године доселило се опет 24 српске фамилије. О томе јавља 23. јуна 1612. Иван Гал, капетан огулински, а одмах затим и Жигмунд Гусић, капетан сењски, надвојводи Фердинанду. Услед замршених одношаја између досељеника и староседелаца решено је већ одавно на двору, да се одреди једна комисија, која ће средити прилике на хрватској граници. Јављајући о овој најновијој сеоби жури капетан састанак комисије. Комесари су већ били одређени и Обричан је 10. јуна именовао за свог заступника при комисији Фридриха Раубера, но изгледа да се комисија за овај мах није састала.³

С године на годину слабиле су ове сеобе све више турску границу. Турски погранични заповедник Мехмед Мурадбеговић, бихаћски бег, науми, да се освети пресељеним Србима и да заплаши заостале. С тога пошље једну чету у аустриски део Лике и ова чета пороби око 70 кућа српских, 13 особа поубија, једну зароби и 14.313 комада марве понесе собом. О том упаду турском известише гроф Вук Франкопан и заповедник Обричан надвојводи Фердинанда. Надвојвода наложи у марту 1613. Обричану, да пише бегу и да га пита, зашто је то учинио? У одговору своме баци Мурадбег сву кривицу на Србе.⁴ У октобру ове године поновише Турци упад у Хрватску и овом приликом пострадају јако Срби (који се раније доселише).⁵

¹ Лопашаћ о. с. стр. 5, 6 и 7 Croat. стр. 31.

² о. с. стр. 55.

³ Лопашаћ, стр. 29 и 39 Croat. стр. 64.

⁴ Croatica за год. 1613 стр. 13 и 28. Одговор Мурад-бега, писан ћирилицом, налази се у тајном архиву фас. Turcica за год. 1613. У мојој збирци „Monumenta cyrillica“ биће кроз кратко време публикован.

⁵ о. с. стр. 106.

Историски документи који мени стоје на расположењу, говоре у ово време много и о славонским Србима. Тамо је још у марту 1611. године Симеон Вратања, епископ српски на славонској граници, добио од цара патент, да може судити и кажњавати славонске Србе, кад што скриве.¹ После тога се не чује о њима ништа пуне две године. У марту 1613. имали су да издрже тешку борбу са бискупом загребачким Петром Домитровићем. Бискуп је хтео, да Србе под крижевачким капетанством потчини себи и кад ови не пристадоше, науми, да то изврши насилно. Срби прибегну покровитељству врховног заповедника славонске границе барону Жигмунду Траутмансдорфу и овај се 15. марта 1613. заузео код надвојводе Фердинанда за њих. И бискуп се обрати јула месеца надвојводи Фердинанду с молбом, да му потчини Србе и молбу понови октобра те године. Но ни Траутмансдорф није седео скрштених руку. У писму од 13 августа најживље стане на страну Срба и замоли Фердинанда, да бискупа одлучно одбије са његовим захтевом. Бискуп на то замоли надвојводу Максимилијана и краља Матију, да утичу на Фердинанда. Краљ се збиља одазове молби бискуповој и наложи 10. октобра 1613. Фердинанду, да преда Србе крижевачког капетанства Домитровићу. Но надвојводу Фердинанда није било могуће придобити да изневери Србе. Одговарајући краљу Матији из Граца 10. јануара 1614. узео их Фердинанд у одбрану и побије све разлоге бискупове.² Тако је отклоњена опасност, која је претила слободи славонских Срба.

Питање о Србима, настањеним око Модруша, Огулина, Оштарја и Плашког стојало је дуго време нерешено. Срби су живели на том пустом земљишту, али нису имали још дозволу, да се тамо стално настане. Да би једном престала неизвесност, у којој се налазили Срби, предложи јуна 1613. комесари на хрватској граници ратном савету, да дозволе подизање једног градића, названог Плашки, за Србе. Овај предлог понавља у октобру те године врховни заповедник хрватске границе барон Егнберг и додаје, да Срби шурују с Турцима, па ако им се још за неко време ускрати стално боравиште, могу се вратити. У околини Сенча је такође било ненастањених Срба, те барон Егнберг предложи октобра 1614. да и њих преселе у Плашки.³

¹ Windica за год. 1611. стр. 15.

² Јопашаћ, о. с. II, стр. 48 и 54—59, затим III стр. 4 39.

³ Croatica за год. 1613. стр. 61 и 106, за год. 1614. стр. 11, 14 и 140.

У јануару 1615. нападну Турци изнова на Србе Крмпоћане у Хрватској. Највише је страдало при томе село Подгорје. Нешто услед турских нападаја, но још више услед неродне године, наступи с пролећа 1615. велика глад међу Србима. Срби у Плашком, Огулину, Оштарју и Модруши нису се ни иначе много бавили земљорадњом, јер је њихов положај био врло неизвестан и неодређен. Кад настаде глад, одлуче Срби најозбиљније да се преселе натраг у Турску. И гомирски Срби, узнемирени поново од грофова Зрињских, почеше да помишљају на повратак. Вест о томе покрене аустријске власти, да укажу више предусретљивости према досељеницима. У марту 1615. много се расправљало, како да се исти исхране и где да их стално населе. Резултат је био, да су Србима одредили велику количину хране, дали им дозволу, да могу стално заузети место Плашки и поклонили им стари двораци у Плашком. Затим поставе поглавицу Србима у Модрушу и Гомирју.¹

Незадовољство међу Србима избило је у исти мах на све стране. Срби на хрватској граници мислили су, да је на славонској граници боље и хтели су, како извештава хрватски заповедник, тамо да се преселе. Славонски Срби опет, њих око 900 на броју, пређу новембра, 1616. у Хрватску у нади, да ће тамо лакше живети.² У хаосу овом преселе се многи и на млетачко земљиште, а како изгледа, вратили се неки и Турцима.

¹ о. с. за год. 1614. стр. 7, 37, 40, 45 и 65.

² о. с. за год. 1616. стр. 258, 264, 292 и 297.

СЕОБА СРБА У ХРВАТСКУ И СЛАВОНИЈУ

ПРИЛОГ ИСПИТИВАЊУ СРПСКЕ ПРОШЛОСТИ ТОКОМ XVII ВЕКА

III

На први поглед изгледа број Срба, пресељених из Турске за ове две и по деценије, мален и незнатан. Али кад се узме на ум, да је у то време лежало између Уне и Купе „око 70 разорених градова“ и да су читаве жупаније биле пусте, онда добија број досељеника сасвим другу вредност. Но као што држава није имала војника да бране границу од Турака, исто тако нису имали хрватски племићи радника да им земљу обрађују и да их служе. Отуда је настало између племића и војне управе оно отимање о власт над Србима. Отимање то коштало је Србе многих жртава и отежавало је нове сеобе.

Бранећи се од племића, Срби су се увек позивали на уговоре које су склапали са граничарским заповедницима при сељењу. На такав уговор са бароном Ленковићем позвао се и кнез гомирски Раде Мамула, кад се у новембру 1617. тужио пред надвојводом Фердинандом на грофове Николу и Вука Франкопане, што су ови бацили у тамницу једног гомирског српског војводу и начинили велику штету Гомирцима. У тужби својој подсећа кнез Мамула, у име целог Гомирја, надвојводу какве су све услуге учинили држави гомирски Срби, и вели да ће се радије сви иселити или умрети, него што ће служити грофовима. Надвојвода заповеди Франкопанима, да одмах пусте војводу гомирског и запрети им, да виша не смеју правити штете и вређати права која су дата Србима.¹

Но моћ ове заповести није дуго трајала. Набрзо је постао

¹ Windica, 1617. november № 1.

положај Срба на хрватској граници тако несносан, да српска насеобина у Брињу и Оточцу, као и најновији досељеници, одлуче 1619. год., да се преселе у Славонију. Овом пресељењу се најенергичније одупре аустријска влада. Краљ Фердинанд заповеди славонском врховном заповеднику грофу Жигмунду Траутмансдорфу, грофу Ердедију, загребачком бискупу и славонским сталезима, да те Србе из Хрватске не помажу, да им не пруже хране и да им не дају земљишта за насељење.¹ У исто време имали су и остали Срби у Хрватској горке дане. Становници у Гомирју, Врбовском и Моравици поднесу у јуну и октобру те године ратном савету тужбу на Франкопане, а кад им тужба не донесе никакве промене, почеше се опет бавити мислима, да се врате у Турску. О томе дознајемо из једног извештаја, писаног јануара 1620. године од врховног заповедника хрватског Готфрида Штадла.² Исти заповедник покуша да начини компромис између Срба и хрватских грофова, те за сва времена изглади диференције између њих. С тога предложи, да гомирски Срби плате грофовима франкопанским своту од 6000 форинта као оштету, а ови за то да признаду Србима слободу. Франкопани пристају на овај услов, но Срби нису имали у тај мах новаца, те се читав план разбије. Исто тако прође и други предлог, поднесен од ратног савета Краљу Фердинанду, по коме су имали Срби од своје воље одредити нешто хрватској властели „in recognitionem dominis“, али да у војничким стварима остану и на даље подложни једино владару, и врховном заповеднику на граници.³

За време рата ердељског кнеза Гаврила Бетлена са Аустријом узели су учешћа у бојевима и хрватско-славонски Срби. Из двора изађе у јулу 1620. године заповест кнезу Егнбергу, да врбује четири хиљаде Срба и да их доведе у табор на Дунаву. Идућег месеца већ је било под оружјем њих три хиљаде, те су у друштву са штајерском коњицом марширали према бојном пољу. Наскоро иза тога, октобра те године, мобилисана је и изведена на разбојиште и четврта хиљада српских граничара, којима је уз пут додано 500 хрватских харамџа.⁴

¹ Лопашин, Spomenici hrv. krajine. II. стр. 86. Croatica за год. 1619. стр. 45 и 46. Windica за год. 1619. стр. 21.

² Croatica за год. 1619. стр. 77 и 115, и за год. 1620. стр. 7.

³ Лопашин, о. с. стр. 98.

⁴ Windica за 1620. стр. 51, 52 и 54; Crvatica за год. 1620. стр. 70, 71 и 90.

Док је аустријска војска имала да издржи крваве бојеве у горњој Угарској, догађали су се мањи упади и сукоби и на славонској граници. Паша будимски и бег пожешки, у писмима копривничком главном капетану, затраже јануара 1621, да врати Турцима Србе који су у току задњих 30 година прешли из Турске на аустријско земљиште. За време те преписке прелазиле су често турске чете границу и ступале при том у везу са Србима. Услед вечитих диференција и борбе са властелом били су Срби наклоњени овој вези, те се на двору уплашише да ће сва граница, где Срби живе, отпасти од Аустрије. С тога изађе у августу те године заповест ратног савета граничарским властима, да добро мотре на кретање српско и да спрече сваки додир Срба са Турцима.¹ Из доцнијих извора видимо, да је ипак у то време много српских граничара пристало уз Турке.

Но овај пријатељски одношај Срба и Турака био је врло кратког века. После непуну годину дана (јуна 1622) скупн се једна српска граничарска чета од 500 душа и, под предвођењем харамидџа Суботе Добрачевића и Гвоздана Грубачевића и војвода Секуле, Добросава и Вујице, нападну на турска места Цепидлаку и Бастач. Освојивши ова места убију Срби 22 Турчина и понесу собом многи плен, али при окршају погине и српски војвода Секула. Идућег месеца друга чета од 600 Срба нападне турска села око Пакраца, наиђе тамо на 50 турских коњаника и половину посече, а другу половину зароби. Аустријска влада била је врло огорчена на овај напад српски који је извршен без знања аустријске војне управе, те нареди да се знаменитије вође ових чета српских строго казне, а војводе српске да се погубе пред Турцима на турском земљишту.² Овим је хтела Аустрија да одврати Турке од освете. У списима, који служе за подлогу овој расправи, не стоји дали је ова наредба збиља извршена. Поуздано је међутим да предусретљивост аустријских власти није одвратила Турке од покушаја да се Србима освете. Још у току августа стигао је цернички бег из Цариграда и дозвоао је к себи све српске кнезове из свог санџака, у намери да их заплаши. Рече им, да је султан дозволио Турцима да смеју све Србе на аустријској граници поробити, и ради тога ће се бег кренути скорим у крижевачку околину.³ Ова повећана

¹ Windica за год. 1621 стр. 4, 33, 47, 49 и 51.

² Windica за 1622. стр. 39 и 44.

³ о. с. стр. 48

строгост турска према Србима без сумње је много допринела да се у то време опет пресели око три хиљаде Срба у Хрватску.¹

Видећи гомирски Срби, да грофови хрватски не престају са врећањем српских права, набаве 6000 фор. и понуде их, према ранијој погодби, 3 октобра 1622 год. грофу Вуку Франкопану у име откупа за Гомирје и околину. Но гроф сада не пристане на ову своту. У свом одговору из Новиграда, 18 октобра, тврдио је да су њему Срби начинили до сад штете за 20,000 фор., и тражио је нову процену гомирског земљишта, или да му се потчине Срби, којих је тада у Гомирју било на 1160 душа, и од тих 300 за оружје. На протест српски да не признају другог поглавицу осим краља и хрватског обрштара, одговори 9 дек. исте године Франкопан, да то вије истина, јер су Срби од доласка свог имали свагда у војничким стварима засебног капетана и по најпре Жигмунда Канишера, па онда Жигмунда Гусића, Ивава Гала, Обричана, а од 18 јуна 1611 год. управља над Србима у војничком погледу сам гроф Вук, те моли поново краља Фердинанда, да му Србе подложи и у политичким стварима.²

Тек што је одбијен Франкопан са својим потраживањем да му се подложи Гомарје и околина, кад се на славонској граници узбунише због сличног разлога крижевачки Срби. Властела славонска, а поглавито бискуп загребачки, успеју да цар одреди једну комисију на челу са веспримским бискупом, која ће подложити Србе. Чувши то скупе се Срби јула 1623 год. у Ровишту, изнесу писмен мандат царев и вестримског бискупа, па их јавно прочитају. Чим су прочитани мандати настане узбуна и псовка која, како стоји у извештају барона Ивана Векслера, није за писање. Сви присутни подигоше три прста и заклеше се, да ће радије умрети него се покорити католичким поповима и властели. Одмах скупеше међу собом прилога, да пошљу једног изасланика на тужбу цару. На позив комисије да дођу у Вараждин ради преговора, одговоре, ко их треба нека дође к њима. Вест о српској узбуни дошла је до ушију и Турцима, те поруче да ће дати Србима веће слободе, ако се врате натраг. Ово поплаши аустријске власти, и славонски вр-

¹ Croatica за год. 1622 стр. 76.

² о. с. стр. 115 и 123, Лопашин, II. стр. 102, 103 и 104.

ховни заповедник гроф Траутмансдорф употреби сав уплив свој да Србе умири. То му и пође за руком, али је ова узбуна српска потпуно осујетила рад комисије, те стање Срба остаде непромењено.¹

Идућих година имамо врло мало вести о хрватско-славонским Србима. У октобру 1624 године прешле су српске чете из турских места Костајнице и Зрижа аустријску границу, па су у друштву са Турцима робиле аустријски део Славоније. Граничарима на аустријској страни било је строго забрањено да враћају Турцима мило за драго и упадају у турске крајеве, те Срби граничари изјаве капетану Ивану Векслеру да ће пребећи Турцима, ако се та забрана не укине.² Но Срби не испунише своју претњу, него напротив многи науме да се преселе из Турске. Векслер извести априла 1625. ратни савет о намери тих Срба, и предложи да се сеоба њихова стави у уговор о миру међу Турском и Аустријом, о коме се баш тада расправљало.³ Историјски документи не говоре дали је ово учињено. Међутим се на хрватској граници опет доселила једна група Срба и наставила се око Карлобага. Првих дана 1626. год. старају се хрватски заповедници за храну новим досељеницима и обраћају се у тој ствари на корушке сталеже, а у исто време морала је војна власт да исхрани модручке и гомирске Србе, јер је код њих због неродице владала глад.⁴

Несређене прилике на граници нагонише цара Фердинанда да, у другој половини 1616 године, именује нову комисију ради донашања тачних одредаба за граничаре у опште, а нарочито за Србе. Председник комисије је био Павле Давид, печујски епископ, а чланови њени гроф Жигмунд Траутмансдорф, Мојсеј Цирак и Стефан Патачић. Комесарима изда цар опширну инструкцију 6. августа т. г., коју допуни новом инструкцијом од 20. августа. Истог месеца поднесу и хрватски сталежи комесарима меморандум, у ком наброје своје захтеве при решавању српског и других граничарских питања.⁵ Целокупна комисија протезао се на све границе, хрватску, славонску и поморску, али осим те комисије одређена је почетком 1627. још једна, под

¹ Windica за 1623. стр. 33, Лопашин, о. с. стр. 118.

² Windica за 1624. стр. 52 и 60.

³ о. с. стр. 18.

⁴ Croatica за 1626 год. стр. 1, 7 и 13.

⁵ Лопашин, о. с. стр. 131, 136 и 138.

председништвом барона Готфрида Фалбенхаупта, са посебним задатком да реши спор између Франкопана и Срба у Гомрију, Врбовском и Моравици. За време рада ових комисија изда цар Фердинанд 15. нов. 1627. једну повељу, којом обећава заштиту и уверава насељене Србе у Хрватској и Славонији о својој наклоности, хвали њихову храброст и изјављује, да ће они стајати само под управом заповедника кога им он одреди, иначе нико неће имати над њима власти. Ова повеља без сумње је била одговор на молбу славонских Срба, поднесену цару августа те године, да им зајемчи слободу или ће иначе оставити границу и некуд се одселити.¹

Рад комисије на сређивању замршеног стања на граници трајао је и 1628. Почетком јула т. г. изнесу заступници хрватских сталежа, који су са комесарима водили преговоре, предлог да се Срби подвргну јурисдикцији Краљевине Хрватске, изигравајући тиме српске привилегије. Но комесари, у одговору, подсети сталеже како је пушта и необрађена била Хрватска и Славонија пре доласка Срба, опишу све заслуге српске за обраду земље и све последице, које ће наступити, ако досељенике потчине њима. Настаће немири и заплети, а многи би се од Срба вратили и у Турску. Строгошћу не би их могли гонити на послушност, јер би се у том случају сложили са Турцима и заједнички напали на Аустрију. Но заступници сталешки замоле 7. јула поново да им комесари подложе Србе, позивајући се при томе на закључке државних сабора. Срби се међутим обратe директно цару, молећи га да их не предаје ни језуитама, ни загребачком бискупу, нити пак сталежима хрватским, јер они не признају друге власти осим цара и његовог заповедника на граници.² Али крај свију ових дуготрајних преговора није комисија за овај мах донела никаквих позитивних одредаба.

Међутим се хрватска властела у Крижевачкој жупанији обратe крајем исте године краљевском суду у Пожуну, са молбом да јој се досуди земљиште које су Срби посели. Уз молбу су приложили старе донационалне повеље, као доказ да њима припада то земљиште. На основу тих повеља донесе суд решење, да дистрикт Доброва и места Сређица, Слобода и многа

¹ о. с. стр. 142, Croatica за год. 1627 стр. 7, 30, 53 и 57.

² Лопатић, стр. 143, 146 и 148 и Windica за г. 1628 стр. 49.

друга имају припасти загребачком бискупу, остала многобројна села српска: које капитулу чазманском, колегији загребачких јеаујита и препозитури турјанској, а које Банфиру, Керечеџиру и другим властеоским фамилијама. Но ова пресуда није извршена, ма да је у истом смислу донео решење и државни сабор који се идуће године састао.¹ Цара Фердинанда II., који је врло добро познавао прилике на граници, немогуће је било покренути да учини нешто против Срба. Шта више идуће године пружио је цар у неколико маха доказе о предусретљивости и наклоности спрам Срба. 18. фебруара 1630. потврдио је Гомирцима годишњу провизију од 200 фор. коју им је још 1605 одредио. Наскоро после тога стиже му од Димитрија Јовановића, Николе Перашиновића, Димитрија из Ровишта и Дамјана Вучићагића, у име свију Срба у Крижевцу, тужба против крижевачког главног капетана Ивана Векслера. Цар одмах заповеди да се Векслер има суспендовати од звања, док се ствар не испита и док се не донесе даље решење.²

Но ова година је остала знаменита у историји хрватско-славонских Срба са једног много замашнијег догађаја. Цар Фердинанд изда 5. октобра 1630., у Регенсбургу, славонским Србима привилегије и статуте по којима ће живети. Срби су овим привилегијама подељени на крижевачки, копривнички и иванички дистрикт. Свако село српско бирало је себи кнеза, сваки дистрикт великог кнеза (врховног судију) коме је придодано осам асесора. Одређен је тачно одношај Срба према војним властима и према властели.³ Ове одредбе биле су темељ српским привилегијама добивеним од доцнијих владара.

У то је време заповедник хрватске границе извео неке промене код Срба, које су изазвале негодовање на српској страни. Војводска звања гомирских Срба пренео је априла 1630. у Модруш, но војводе не хтедоше оставити Гомрије. На то дође од ратних саветника заповест да оба војводе одмах изађу пред њих, где се распра изравнала.⁴ Ко је тада заузимао војводска места није тачно познато. У априлу 1631. године спомињу историјски извори као војводе српске Петра Дудашевића и Богоја

¹ Лопашкић, стр. 150, Windica за 1629 стр. 59.

² Лопашкић, стр. 154, Windica за 1630 стр. 22.

³ Czoernigg, Ethnographie der oesterr. Monarchie, II књига стр. 365, Windica стр. 117.

⁴ Croatica за год. 1630 стр. 38 и 51.

Огњановића, и веле да су исти дошли после смрти војвода Радоње Љубишића и Стефана Лалића, а као гомирског харамбаше сачувано је из тог времена име Радојице Лиљанића.¹

Гомирски Срби имали су и у ово време много да препате од хрватских грофова. У августу 1632. поднесу они у друштву са врбовским и моравичким Србима цару Фердинанду тужбу против Франкопана, на што цар одреди Ивана Вернега и Ивана Шомођиа, као комесаре, да испитају спор између грофова и Срба. Комесари се информишу тачно о целом спору и поднесу ратним саветницима извештај и предлог, на који начин да се распра између завађених странака утиша. У извештају ове комисије обележена је граница земљишта поседнутог од Срба у гомирској околини, која је тада бројала 52 куће српске и то у Гомирју и Моравици по 20 кућа, а у Врбовском 12. Земљишта је било много више, него што је било потребно оволиком броју становништва.² Но ратни савет није предузимао ништа више о овој ствари.

Након дугог времена наилазимо у ово доба опет занимљивих вести о црквеном животу српских досељеника. Кнез Егнберг извести априла 1631. године цара да је на границу славонску дошао патријарх из Албаније и Македоније (пећски патријарх Пајсије) са неким архијепископом Евтимијем из Цариграда, кога у доцнијим извештајима називају час епископом, час архимандритом. Овај епископ почео је, по тврдњи кнеза Егнберга, да подстиче Србе на отпор аустријским властима, те изрази да Срби подигну тужбу против крижевачког капетана Ивана Вилхелма Галера. Утицају тог Евтимија мора се приписати и сукоб иванићског врховног судије кнеза Петковића са главним капетаном Жигмундом Ајбесвалдом у јулу исте године. Чудновати епископ или архимандрит имао је код Срба велики уплив, али не код свију, јер се један део народа бунио против њега и тужио га ратном савету. Влада аустријска употреби ту тужбу да уклони опасног епископа, те наговори папског нунција да дозове к себи Евтимија, како би га аустријске власти могле ухватити и ставити у затвор. Евтимије се одазове позиву нунцијеу, али с њиме хтеде да дође као пратња две до три стотине Срба граничара. На глас о томе заповеди ратни савет да се забрани Евтимију водити собом ору-

¹ о. с. за год. 1631 стр. 34 и 67.

² Croatica за г. 1632 стр. 71. Лопашин, стр. 157.

жану пратњу, но крајишки заповедници одговоре да је епископов утицај у народу јак, и ако му пратњу забране изазваће код њега и код народа подозрење, а можда и што горе. Ратни се савет на то махве строгих средстава, те наложи барону Фридриху Мерсбергу, врховном заповеднику границе, да покуша уклонити из земље епископа леним речима и благошћу. Ово је било у толико више потребно, што се и осечки Срби побунише, по наговору Евтимијеву, против загребачког бискупа и начинише му велику штету.¹ На жалост није сачувано ништа више о Евтимију, те није познато како су власти изашле с њиме на крај, као ни то какав је био одношај између њега и Симеона Врапаће, тадањег епископа српског за Хрватску и Славонију.

Бунтовнички дух, који је унео међу Србе Евтимије, опажа се још неко време. У децембру 1631. побунио се копривнички велики судија Радман Мирчевић, услед чега је свргнут са звања и бачен у затвор, а у августу 1632. због сличног узрока дао је славонски заповедник Мерсберг погубити кнеза Марка Богдановића из Горње Плавнице и харамбашу Смиљана Вујића.²

У току 1633. догодила се промена на владичанској столици. Владика Симеон Врапаћа био је стар те папски нунције предложи септембра т. г. цару Фердинанду да именује Врапаћин коадјутора у особи неког калуђера Нићифора. Цар одговори да је владичанско место још пре три године обећао Максиму Предојевићу. По свој прилици је тог месеца умро Врапаћа, јер у октобру 1633. издаје цар Фердинанд заповест да се тачно испита, јели Максим Предојевић по закону потврђен и посвећен од папе за српског епископа?³ И остали извори спомињу од сада Предојевића као славонског владiku.

Сачувани историски споменици говоре од 1631 до 1635 године, без прекида, о комисији која је имала да се састане ради сређивања прилика на граници. Јула 1635. г. састане се најзад ова комисија у Вараждину. Пред њу извесу сталези хрватски своје захтеве, па међу осталим позивајући се на закључке државних сабора: год. 1604. чланак 14, год. 1608. чла-

¹ Windica за 1631. стр. 33, 36, 40, 42, 43 и 50.

² о. с. стр. 75, о. с. за год. 1632. стр. 56.

³ Windica за год. 1633. стр. 79 и 91. Један нешто доцнији документ тврди, да је Максиму Предојевићу још 1617. године дата привилегија којом је он десигниран за наследника Врапаћа (Windica за год. 1640 стр. 31).

нак 9, год. 1618. чланак 32 и г. 1630. чланак 24, — тражили су да се Срби њима потчине. Комесари архиепископ Јован Темегди, Тома Микулић, Петар Зника, Петар Споларић, Улрих Шелфенберг, барон Фалбенхаупт и барон Херберштајн не пристају на захтеве сталеза, те се отуд развије дуга полемика, у којој су заступници сталеза побијали разлоге царских комесара, и обротно. Из њихове полемике видимо, где су били смештени Срби по Славонији. Осим других места спомињу се као српске колоније: Хабрановци, Фидка, Костановци, Коритно, Марковци, Домитровци, Врховљани, Враговци, Форјановци, Лепушевци, Коларовци, Градац, Забрђе, Новаки, Тук, Ровиште, Цепидлака, Копривница, Иванић, Крижевци, Св. Иван Шабно, Доманко итд. Комесари се не сложе са захтевима сталеза, те поднесу 6. септембра 1635. цару опширан извештај о току преговора.¹

Док је у Вараждину расправљала ова комисија граничарске ствари догодила се на хрватској граници нова сеоба Срба. О тој сеоби извештава у септембру 1635. год. Михаило Милетић ратни савет. Две стотине српских фамилија из турског дела Лике и Крбаве препли су на аустријско земљиште, и тражили да се населе у околини Сења. После две године дођоше нови Срби, те ратни савет издаје. октобра 1637., инструкцију заповеднику хрватске границе грофу Франкопану како да се понаша спрам досељеника. Истог месеца преселпо је славонски заповедник гроф Шварценберг 150 душа из турских места Рајића и Борова и населио их у Крижевачкој граници.² Па и доцније трају сеобе. У новембру 1638. дошло је из Турске 13 породица српских и настанило се на приморској граници, а Срби из Лапца, Срба, Бравне(!) и других места населе се у исто време у Подгорју. Нешто раније догодила се и на турском земљишту једна промена. С пролећа 1638. заузму Турци пуста села Цетин и Велику Кладушу, населе у њих Србе и подигну утврђења према аустријској граници.³

¹ Лопашин стр. 163. и 176. Windica за 1635. стр. 19, 32, 35 и 59.

² Croatica за год. 1635. стр. 35, за 1637. стр. 59; Windica за год. 1637. страна 41.

³ Croatica за г. 1638. стр. 54 и 59; Лопашин стр. 197.

СЕОБА СРБА У ХРВАТСКУ И СЛАВОНИЈУ

ПРИЛОГ ИСПИТИВАЊУ СРПСКЕ ПРОШЛОСТИ ТОНОМ XVII ВЕКА

IV

Неприлике и сметње, које су Срби трпели од хрватске власти, нису кроз читав 17. век никако престајале. Ове неприлике нагнале су многог досељеника на повратак у Турску, али је већина ипак налазила, да је лепши и часнији живот у хришћанству него под Турцима. Зато је и могао рад аустријских генерала на пресељењу Срба, започет свршетком 16. века, да доноси успеха и током читавог 17. столећа. Преговори о сеоби између Срба и аустријских заповедника нису никад ни били потпуно прекинути. С године у годину провлачили се они, баш као и борба досељених Срба са хрватским племством. Резултати тих преговора су били, да се једна по једна група Срба, која је била ближе граници, одвајала од своје браће у Турској и прелазила под сцентар бечких ћесара.

Између многих узрока, који су утицали на сеобе српске, зависило је доста и од способности и агилности пограничних заповедника. Отуда се често догоди неколико мањих и већих сеоба једна за другом, а понекад прође дуже времена, док о раду и преговорима ради сеобе нађемо тек где коју безначајну биљешку. Од 1638. до 1642. године били су погранични заповедници агилни и загрејани за сеобе, те је препуно вести о њиховој акцији. Осим поменутих задњих пресељења довео је у току 1638. г. барон Иван Херберштајн једну колонију српску из Турске и настанио је између Бриња и Брлога. Ово даде повода грофу Николи Франкопану, да се 20. јануара 1639. потужи цару Фердинанду III. на Херберштајна, јер земљиште између

Бриња и Брлога припада фамилији Франкопанској, те замоли за дозволу, да може Србе преселити у предео међу речицама Добром и Мрежницом, где ће бити заклоњенији од Турака. Херберштајн међутим поквари овај план известивши цара у децембру те године, да је тужба Франкопанова само један маневар, којим хоће Србе себи да потчини.¹ Херберштајн је и даље наставио преговоре са Србима у Турској. У јануару 1639. молио је ратни савет корушке сталеже, да притекну Србима са храном у помоћ, јер ће скорим прећи из Турске њих око 600 душа. Покрај других заповедника доселио је с пролећа 1639. г и огулински капетан гроф Гашпар Франкопан 17 кућа српских и наставио их у месту Витуњ, педалеко од Огулина.²

У ово време има прилично вести и о славонским Србима. Цар Фердинанд III. одреди нову комисију, да настави рад на сређивању пограничних прилика, и одреди за комесаре славонског врховног заповедника грофа Ђорђа Шварценберга, Тому Микулића, Петра Знику и Петра Споларића. У инструкцији од 3. марта 1639. обрати комесарима нарочиту пажњу, да одели „предавце“, робове и „приватне“ Србе од правих, привилегисаних Срба, јер је архимандрит Евтимје био побунно „приватне“ и друге Србе, те су исти насилно присвојили себи права, која припадају само привилегисаним. Док је ова комисија расправљала замршаје славонских граничара, послао је свршетком 1639. г. епископ славонски Максим Предојевић у двор двојницу изасланика, калуђере Гаврила и Генадија Предојевиће, молећи конфирмацију за епископа. Цар нареди у јануару 1640. грофу Шварценбергу, да и у погледу ове конфирмације поднесе исцрпан извештај. У исти мах поднесу цару славонски Срби молбу, да им потврди привилегије. Цар се у ствари привилегија обрати на тајне и ратне саветнике, који му новембра 1640. одобре и препоруче молбу славонских Срба.³

Међутим се на граници хрватској побунише Хрвати у Огулину због витуњских Срба. Огулинци су пре доласка Срба уживали и обрађивали земљу витуњску, те почетком 1640. пошљу 3 изасланика у Грац, да се потуже на грофа Гашпара франкопанског, капетана у Огулину, што је населио Србе на то огу-

¹ Лопашин, II. о. с. стр. 200 и 213.

² Croatica, за год. 1639. стр. 1, 2 и 7. Лоп. стр. 227.

³ Лопашин, о. с. стр. 202. Windica за 1640. стр. 1, 31 и 63.

линско земљиште. Не сачекавши ни одговор из Града подигну се њих око 50 наоружаних Огулинаца у Витуњ, отму многу марву од Срба и запрете им, ако се не одселе за осам дана, да ће им попалити и уништити све што имају. О тој побуни извести у јуну гроф Гашпар свога оца Вука, а овај опет 5, 15 и 19 јула т. г. цара Фердинанда. Војничке власти предузеше хитне мере, да коловође казне и да распламтеле страсти утишају, што им пође за руком. Занимљиво је, да се гроф Гашпар франкопански, чија је фамилија иначе свагда гонила Србе, овом приликом живо заузео за Витуњце и пред истражним судијом у ствари побуне хвали Србе са речима, да су они у борби против Турака хиљаду пута кориснији од огулинских Хрвата.¹

Много важнији догађај од споменуте побуне јесу преговори о сеоби кореничких Срба, започети у току ове године са аустријским заповедницима. Прву вест о тим преговорима имамо у писму грофа Вука Франкопана, послатом цару Фердинанду 20. августа 1740. из Карловца. Гроф Франкопан приказује у писму најпре одношај кореничких Срба према Аустрији у прошлости. Дуго времена плаћали су Срби и Турској и Аустрији харач, али после смрти старог кореничког Мурад-бега престану да плаћају Аустрији. С тога упадне у Турску кнез Вук Егнберг са 12.000 војника и пороби Србе у Кореници и околини, којих је свега на 120—130 кућа. Сад хоће Кореничани да се преселе и ишту за насељење место Модруш, но Франкопан мисли, да Србима не треба веровати, и ако их населе, да то учине у Плашком. Гроф Франкопан је међутим нетачно описао кореничке Србе Њихов харамбаша Иван Гостовић послао је истог месеца писмо капетану сењском барону Херберштајну и у писму вели, да Срба у Кореници има 44 куће са 150 људи за оружје и да се желе у пределу Драга код Сења настанити. Као доказ да Срби мисле озбиљно са сеобом обећава Гостовић, да ће свака кућа свог најстаријег члана послати у Сењ као таоце. Овако приказује ствар и ратни савет у свом извештају цару од 26 августа.² Ратни савет препоручи молбу српску, да им се за насељење одреди Драга, која лежи између Сења и Бриња, јер ће тада ти Срби служити као одбрана од Турака у пролазу Сењана за Брињ. Цар Фердинанд пристаје на предлог ратног

¹ Ђоцишић, о. с. стр. 227, 228, 230, 231 и 237.

² о. с. стр. 233, 235 и 236; Croatica за год. 1640 стр. 53

савета, и повељом од 13. септембра т. г. дозволи кореничким Србима пресељење у Драгу. Крајем новембра изврши се једна сеоба, али не кореничких Срба, и том приликом затражи капетан сењских и брињских Срба, Матија Веронез две заставе за Србе, који станују међу Сењом и Брињом, што му ратни савет и дозволи. Чим преметише Турци ову сеобу, искупише се њих 4000 на броју и пођоше у потеру, али их Аустријанци дочекају ватром из пушака и одагнају их натраг.¹

Заповедници хрватске границе наставе и идуће године преговоре са Србима у Турској. Јуна 1641. јавља из Карловца врховни заповедник хрватски ратном савету, да 180 кућа српских, који броје на 500 људи за оружје, хоће да идућег пролећа пређу из Турске у Аустрију. Ово су усорачки Срби, о којима ће од сад често бити говора. Намера Усорчана, да се преселе на аустријско земљиште, била је августа о. г. позната читавој хрватској граници. О тој намери шаље ратном савету извештај капетан барон Готфрид Кацијанер, а одмах после њега Јаков Партнер. Но Срби Усорчани су хтели пре сеобе да буду на чисто са условима, под којима ће доћи у Аустрију. С тога пошљу изасланике, који изнесу пред аустријске заповеднике захтеве српске, но ратни савет не усвоји те захтеве, сматрајући их за претеране.²

После ћутања од две године покренуше Срби Кореничани опет преговоре ради сеобе. Гроф Вук Франкопан заузео и овом приликом становиште против њих, и у писму од 4. марта 1642. понови ратном савету, да тим Србима није веровати, јер су и прошлим преговорима о сеоби хтели да домаме аустријске чете у Турску и да их предаду непријатељу. Но ратни савет није ни сада много давао на мишљење Фрункопаново већ се у току тог месеца обрати сењском капетану барону Херберштајну са питањем, да ли треба примити понуду Кореничана. Добивши повољан извештај од Херберштајна дозволи 14. априла т. г. цар Фердинанд, да се Срби из Коренице настане на аустријском земљишту и да се пред њих пошље једна чета граничара, но да се пресељење има извршити у току од два месеца. 16. маја јави Херберштајн ратном савету о току преговора, па препоручи најтоплије и усорачке и кореничке Србе, хвалећи прве да су познати са своје храбрости и да траже 400—600 војника

¹ Лоп. стр. 240. Croatica стр. 80 и 87.

² о. с. за год. 1641 стр. 30 и 47.

у помоћ, па ће се сви иселити. Кореничке Србе брани Херберштајн од оптужбе, да су издајнице. Они су, вели, више пута са опасношћу свога живота чинили услуге аустријској ствари, а као награду за те услуге заробише Аустријанци пре две године кореничке српске вође Марка Секулића, Огњена Мудрића и Вукосава Бубића, а доцније Заку и Радмана Гласнића. Зака је умро у аустријској тамници, и овако поступање аустријско нагнало је Кореничане, да су били напустили мисао о сеоби.

Али се ни сад није остварила та мисао. 10. јуна имали се састати Кореничани са Херберштајном у т. з. Дреновом Кланцу и предати ту своје таоце (најстаријег члана од сваке фамилије), а са аустријске стране примити помоћне чете, које ће штитити досељенике од Турака. Но на неколико дана пред састанак наиђу кореничке харамбаше Радета Божић, Огњан Мудрић и Нинко Манојловић са 30 другова својих на једну групу Турака недалеко од Коренице, те једног Турчина убију, а остале повежу. Овај догађај обрати турску пажњу на Кореничане, те не сме доше послати таоце Херберштајну из страха да ће Турци приметити, већ одгодише сеобу за неко време. Ипак 7 српских кућа са 50 до 60 душа покушају да пређу али их Турци опазе и нападну, те само један део од њих изнесе главу и пребегне на аустријску страну оставивши све своје као плен Турцима.¹

Вечито шуровање Срба са Аустријанцима задавало је много једа турским заповедницима. Средином 1642. године изашла је срџба Турака на површину у страховитом робљењу српских домова. Том приликом су поробљени и сви српски манастири од аустријске границе па све до Сарајева. Калуђери српски прогоњени од Турака, разбегли се на разне стране, а њих 17 на броју пређу на аустријску границу и замоле дозволу, да се ту настане. Барон Херберштајн извести 21. јуна 1642. ратни савет о доласку тих калуђера и запита га како да се држи према њима. Калуђери повудише Аустрији своје услуге у раду на новим сеобама Срба из турских крајева, а један од њих по имену игуман Тирпл, замоли дозволу да подигне српски манастир у приморској граници. Ратни савет међутим није хтео да заузима становиште у овом питању, док не чује мишљење грофа Вука Франкопана, врховног заповедника хрватских граничара. Свршетком ове године изјави се Франкопан против

¹ Лопашкић, стр. 246, 249 и 252, Croatica за год. 1642, стр. 9. 15 и 38. Дело, књ. 44.

калуђера, на што изађе јануара 1643. г. царева резолуција, да се калуђери и попови српски из Турске не примају и не насељују по Хрватској.¹

И на славонској граници привлаче прилике српске пажњу аустријске владе. После смрти владике Максима Предојевића постао је администратором владичанства вратањског његов брат Гаврил Предојевић. У августу 1642. затражи цар од тајних и ратних саветника извештај и мишљење њихово о том Гаврилу а саветници се обрате на славонског заповедника грофа Шварценберга. Набрзо после тога поднесу и саветници и Шварценберг цару предлог, да Гаврила Предојевића потврди за вратањског владiku. Тек што је ово учињено, излази у Славонији на површину неки хумски епископ Методије Терлеки. За овога епископа који је био унијат, живо се заузимали тајни и ратни саветници, те га препоруче славонском заповеднику с тим, да му буде на руци *in materia religionis* и да му помогне у раду на „спасоносној унији.“ Маја 1643, кренуо се овај Методије у Рим, да се о унији споразуме са папом.² Вративши се из Рима отпоче епископ Методије рад на унији. Цар Фердинанд му изда у априлу 1644. године јавним писмом дозволу да може ради визитације верске слободно пролазити кроз целу славонску и хрватску границу. Да би свој задатак, уважање уније у српски народ, лакше извршио, предложи Методије јула т. г. ратним и тајним саветницима, да се подигне један алумнат за српску омладину, где ће је васпитавати у унијатском духу. Саветници се обрате славонском заповеднику грофу Шварценбергу, који поткрепи предлог Методијев, додајући да би тај алумнат најзгодније било подигнути у Загребу или Вараждину. На то цар идућег месеца изда резолуцију, којом дозвољава подизање алумната.³

Осим уније спремала се над главом славонских Срба у ово време још једна опасност. Настојање хрватских сталежа, да потчине под своју власт досељене Србе, претрпела је крај свију закључака хрватског и угарског сабора потпун неуспех. На то се захтев сталежа ограничи само на т. з. Србе предавце, приватне и робове. Ови су Срби до доласка архимандрита Евтимија

¹ Лопашин о. с. стр. 252; Croatica за год. 1643 стр. 6.

² Windica за 1642. стр. 21 и за 1643. стр. 12

³ Croatica за 1644. стр. 57; Windica за 1644. стр. 83 и 92.

у Славонију збиља били потчињени сталежима, али Евтимије побуни ове Србе, те се они отргоше од својих господара и почеше да живе као и остали граничари. Комисије, које су расправљале граничарске размирице, донесу закључак, да се ови предавци и приватни Срби имају опет одвојити од привилегисаних, те потчинити властели хрватској, Према овом закључку почне загребачки бискуп Бенедикт Винковић гонити Србе предавце да му дају десетину. Од стране Срба граничара уложи протест против овог поступка бискуповог Ђорђе, војвода и судца српски над читавом иванићском границом. У протесту том написаном у Граберју 5 октобра, 1642 указује војвода Ђорђе на услуге српске и вели, да су граничари и предавци једно исто и имају подједнако права на привилегије. Но сталежи задобише за своју ствар и самога цара, те овај одреди једну комисију, у коју уђу као чланови гроф Ђорђе Људевит Шварценберг, Тома Микулић, Иван Сакмарди и поджупан Иван Ручић и стави им у задатак, да оделе привилегисане Србе од приватних и да ове потчине властели. Уједно објави цар овај свој закључак 10 децембра 1643 и Србима. Гроф Шварценберг је добро познавао српски народ и видео јасно, са коликом је опасношћу скопчан рад, који му је цар наложио. Пре него што ће почети посао, напише 7. априла 1644. писмо ратном савету и најодлучније изјави, да он не може узети ни пред Богом ни пред људима одговорност, што аустријска влада такм незахвалношћу награђује четрдесетогодишњу верну службу српску. За ових четрдесет година изгубили су многи Срби своје очеве, децу и браћу, многи су допали тамнице и пролили крв своју у борби са непријатељем. Када их сад комесари покушају, да потчине хрватској властели, наступиће ужасно незадовољство и побуна. Ердељски кнез Ђорђе Ракоци користиће се српским незадовољством и лако је могуће, да цела граница подпадне под њега. За себе се, вели Шварценберг, не боји; он ће се склонити у страну, а и иначе га Срби познају и уверени су, да им добро мисли, но остали комесари ће рђаво проћи, кад Срби буду разумели, ради чега су дошли међу њих. На основу овог извештаја Шварценберговог разреши цар 15. априла комисију од њене дужности до даље наредбе.¹

¹ Јопашић, о. с. стр. 261, 263 и 265; Windica за г. 1643 стр. 33 и за 1644 стр. 1.

У току 1644. године умре словенски владика Гаврило Предојевић, и Шварценберг предложи јула т. г. цару да постави за новог владика Василија Предојевића. Цар усвоји овај предлог, те идућег месеца изда Василију потврду. Но изгледа, да ни после тога није било све на чисто са положајем новог епископа, јер ратно веће чак у мају 1646. саветује цару, да поклони бискупско достојанство Василију, јер исти показује потпуну послушност.¹

Срби у Славонији, осупљени око свог епископа, који је становао у манастиру Лепавини, поклањали су често земљиште овом манастиру. Бојећи се да ће доцније можда имати неприлике ради поседа тог земљишта, управни калуђер лепавински Рафаел Кинан новембра 1645. молбу на цара, па га замоли за потврду ових фондиција, као и то, да се одреди манастиру 200 форинти годишње провизије. Из доцнијих докумената се види да је ово збиља и учињено. Идуће године поднесе исти Рафаел молбу, да му се даде дозвола за подизање једног српског манастира на славенској граници, али о тој молби нема никаквог даљег спомена.²

Живот Срба на хрватској граници текао је за ово време без и једног знаменитијег догађаја. Срби из околине Бриња водили су са брињским Хрватима дуго времена размирицу, којој је учинила крај тек 22 маја 1645 године једна комисија, изаслата у ту сврху. У Гомирју је међутим харамбаша Радојица Љиљанић дошао у конфликт са кнезом Мирком Мамулом ради неке провизије од 27 форинта, једне куће и земљишта.³ Но те су размирице локалне природе. Од већег значаја је покушај хрватског заповедника, да пресели из Турске 60 кућа јасеничких Срба у Аустрију. Али па двору нису били у овај мах наклоњени тој сеоби, те цар изда у мају 1645 налог хрватском врховном заповеднику, да јави Србима, нека се са сеобом стрпе за неко време. Исто тако заслужује спомена пресељење Срба из Петрова Села у Витуњ (око 100 душа), које је извршио август 1646 огулински капетан гроф Гашпар Франкопан.⁴

¹ о. с. стр. 80, 92 и 103 и за год. 1646 стр. 32.

² Windica за 1645 стр. 7 и 45.

³ Лопашкић, стр. 269; Croatica за г. 1643 стр. 23, за 1644 стр. 75 и за г. 1645 стр. 4 и 25.

⁴ о. с. стр. 22 Лопашкић стр. 274.

Неуморно настојање хрватске властеле, да придобије под своју власт бар непривилегисане Србе, покренуло је 1647. године ратни савет, да опет изашље једну комисију, која ће оделити привилегисане Србе од приватних. Ово је учињено највише услед молбе Томе Микулића, који би имао највише користи, ако се та деоба изведе. Но капетан крижевачки барон Галер замоли 31. јуна т. г. ратни савет, да нипошто не дира у славонске Србе, јер ће се ови или побунити или прибећи у Турску. И иначе је то неправда, вели Галер, да се Срби сад потчине властели, јер је познато, како би изгледала граница, да је нису Срби населили. Ово писмо учини, да је ратни савет одложио за неко време извршење своје намере. Но већ у фебруару 1648. године одређује цар Фердинанд комисију и издаје јој 21. т. м. инструкцију, како ће извести све закључке саборске, који се односе на границу и граничаре. Нарочито место заузимало је међу тим закључцима питање о Србима. Чланови комисије су били барони Галер и Фрајленштајн и гроф Траутмансдорф. И ако је сачувано прилично вести о раду комисије, доцнија судбина њихових наредаба није позната. Поздано је само толико, да су Срби у априлу те године поручили комесарима, да ће се радије вратити Турцима него пристати, да служе властели.

Средином 1648. године умре епископ славонских Срба Гаврил Предојевић. Жеља свију Срба граничара је била, да на његово место дође Сава Станисављевић, који је недавно дошао из Турске. Тајни и ратни саветници предложе цару Фердинанду, да потврди Саву за владiku, али да га уједно упути у Рим, нека и од папе потражи посвету. И покрај протеста загребачког бискупа Петра Петренића пристане цар на предлог саветника, и у августу о. г. потврди новог владiku.¹

После овога наступа опет један кратак период без знаменитијих догађаја. Срби у Гомирју, Врбовском и Моравици погодили се у највећем пријатељству за шуму и пашу на земљишту грофа Франкопана (у Каменском) и потписали ту погодбу 29. јуна 1649, али на две године после тога налазе се ови Срби и са Франкопанима и са Зрињским у највећој завађи и распри. Размирица њихова, ради земљишта Радиговина и других питања, провлачи се опет кроз неколико година и

¹ о. с. стр. 277, 279 и 282; Windica 1648. стр. 58.

доноси опет старо време пркоса и мржње између Срба и грофова. На славонској граници је такође текао живот без промена чак ни хрватски сталези нису реметили тишину, која је овладала код српских граничара. Али после овог мирног периода (1648—1653) наступају бурни догађаји, који привлаче сву пажњу аустријске владе и чије су последице сеоба усорачких Срба и буна српских граничара у Славонији.

V

По примеру Аустрије настојала је и Млетачка да насели Србе на својој граници према Турској и према аустријској држави. Но Млечићима је тешко полазило за руком, да придобију Србе за сеобу. И покрај свију неприлика, које је властела хрватска стварала српским досељеницима, ови су ипак радије мењали турско поданство са аустријским него са млетачким. Само у два три маха прешао је изванестан број Срба из Аустрије у Млетачку, али су и ти побегли испред аустријских закона, којима су пре тога скривили. У неколико случајева опет долазиле су млетачке чете и одводиле са аустријске границе српско становништво, но ти су Срби оружаном руком нагоњени, да постану млетачки поданици. Нарочито су на овај начин страдавали Срби у Св. Ђурђу и околини. Из Св. Ђурђа одвели су Млечићи и 1652. године 4 српске фамилије. Аустријска влада подигне протест против овога и водила је пуну једну годину дипломатску распру са млетачком републиком у тој ствари.

Међутим су аустријски заповедници на граници хрватској опет ступили у везу са усорачким Србима у турском делу Лике. Заповедник на хрватској граници гроф Херберт Ауерсперг извести у јулу 1653. године ратни савет, да Срби из Усорца, њих 150 кућа на броју, хоће да се доселе. Ратни савет извести о овом цара, а Ауерспергу јави, да одржава и даље усорчане у привржености и да их приволи на стрпљење. Сеобу саму одгађала је аустријска влада. Узрок том одгађању види се из доцнијих преговора. Септембра месеца известио је овај заповедник о новој побуни усорчана да се доселе, на што ратни савет изјави, да не може прихватити понуду из обзира на угарски сабор, који је закључио, да се обустави насељавање Срба на

граници. Сталежи хрватски, кад већ нису могли да потчине себи досељенике, настојали су бар да спрече нове сеобе. Но усорачки Срби су били озбиљно наумили да пређу, па у октобру исте године почну преговоре у тој ствари са сењским главним капетаном бароном Иваном Херберштајном.¹

Но барон Херберштајн није био подесна личност, да спроведе сеобу. Својом суровошћу и неправедним поступањем отуђио је од себе и оне Србе, који су се већ налазили на аустријском земљишту. Ради њега пребегну седам фамилија Срба Крмпоћана у Брлог (јула 1653 г.). Вође тих Срба су били кнез Марко Прпић и Рајак Живојновић, те Херберштајн баци ове у тамницу и место Марка Прпића намести за кнеза неког Вучарића. У исти мах извести ратни савет, да је Прпић био бунтовник и замоли, да се забрани капетану у Оточцу примати и насељавати бунтовничке Крмпоћане у Брлог. Аустријска влада учини тако и забрани насељење српско у Брлогу, али се и Срби обрате ратном савету и почетком 1654. поднесу оптужбу против Херберштајна молећи дозволу, да могу остати у Брлогу. За ове Србе се заузме врховни заповедник хрватске границе гроф Ауерсперг и уложи код ратног савета протест против Херберштајновог поступка спрам кнеза Прпића. У протесту своје вели Ауерсперг, да Прпић није крив, а и иначе да сењски капетан не може одузети српском кнезу достојанство, јер је то искључиво право врховног заповедника хрватског. О тим Крмпоћанима у Брлогу имамо и доцније много бележака. Против њиховог насељења протестовао је и гроф Ђорђе Франкопан доказујући, да је Брлог његово имање, те не може нико бити настањен без његове дозволе. Тек у септембру о. г. изашла је енергична заповест капетану Гусићу од ратног савета, да Крмпоћане одмах врати из Брлога у св. Ђурађ.² У исто време постојале су диференције између витуњских Срба и оних, који су били на имању грофа Франкопана као и између Лучана и Брложана. Новембра 1654 г. одређена је комисија, да реши све те спорове.³

Посред ових догађаја привукоше пажњу аустријске владе српски калуђери на славонској граници. Кад је средином 1654

¹ Croatia, за 1653 стр. 37, 60 и 65.

² Croatia за г. 1653 стр. 56, за год. 1654 стр. 6, 16, 38, 47 и 83.

³ о. с. стр. 75, 98 и 95.

одбио ратни савет молбу манастира Лепавине, да уведе калуђере у посед од 12 села, која су добили на поклон, додао је томе налог славонском заповеднику Леслије-у, да будним оком прати опасну кореспонденцију српских калуђера са Турцима. Није ми познато, о чему је радила та кореспонденција, али о њој води рачуна ратни савет чешће пута. У априлу забрани преко славонског заповедника, да српски калуђери долазе и одлазе у Турску, из разлога, што се услед састојања калуђера и Турака може да изроди издаја.¹ Но не само ратни савет него је и бискуп загребачки правно у ово време неприлике српском свештенству и народу у Славонији. Јула 1655 тужно је епископа Саву Станиславића, што је једну католичку цркву порушио, што му не даје никаква прихода од манастира Марче и тражио је, да му се потчине нека места, у којима Срби стањују.² Али дворски ратни савет није ни узимао молбу бискупову у претрес.

Ове године наставише Срби из Коренице преговоре о сеоби. Резултат је био, да један део Кореничана пређе свршетком марта на аустријско земљиште и насели се у св. Ђурђу. Досељеника је било 12 фамилија са 140 душа, од којих је било 40 за оружје. Шаљући 7. априла извештај о томе, вели гроф Ауерсперг, да Турци нису приметили сеобу те нису ни гонили досељенике. Влада аустријска дочека с радошћу глас о сеоби, само наложи 7. маја исте године, да се досељенци населе у Плашки.³ Међутим су завршили рад комесар Кристоф Делисимовић, Јобет Портнер, Фердинанд Швад и Петар Сушић, који су били још прошле године одређени да реше спор између Лучана (Брињаца) и Брложана.⁴ Њиховом одлуком легле су

¹ Windica за 1655 стр. 3 и 33.

² о. с. стр. 51 и 72.

³ Лопашин, II, стр. 290 и 292.

⁴ Комесари су подвели 25 јуна 1655 извештај о решењу спора. По том извештају добили су Брложани за границу ове крајеве: Брлошко Поље, Гусињско Поље (један део), Бабић Село све до Дренова Кланца, Браичевце и Тукланце. За пашу и сенокос добили су брлошки Срби ова места: Росотрун, Поворе, Плавно до Бунка и до Компоља, затим од Браичевачког брега све до Камените Главице. Да би могли терати стоку у Поворе и Росотрун добили су пут од Брлога кроз шуму, преко Рудине, испод цркве у Компољу и кроз Тесно. Брињски Срби (Лучани) добили су ораницу: Прокике, Гусињско Поље (други део), Скалић Село, Сабљаково, Дебелу Главицу, Микулић Село, Луканско и Лучаве, Брежје, Јаковле Поље до Грабарског Пута и до млина

набрзо размирице између ових српских места. Од знаменитијих вести из ове године спомињем још, да је из св. Ђурђа прешао један део Срба на млетачко земљиште. Изгледа, да је по среди била нека завера, јер се у току 1656. године налазе пред судом брињски заповедник Виценц Давинцо и војвода Вид Чудина, као главни кривци, што су Срби прешли Млечићима.

Идуће године (1657) измирио се потпуно гроф Ђорђе Франкопан са Србима у Гомирју, Врбовском и Моравици. Гроф се одрекао права на земљиште у корист Срба, али је зато имао да прима четири године војничку плаћу њихову. Уговор су потписали у Огулину 13. јула 1657. гроф Леополд Татенбах, барон Јован Центнер, гроф Херберт Ауерсперг, гроф Ђорђе Франкопан, кнез гомирски Никола Докмановић и модрушки војвода Миловап Вучинић.¹

У исто доба почели су понова преговори са усоричким Србима. Срби су се бојали, да њихово вечито шуровање са аустријским заповедницима не падне у очи Турцима, те пожуре у септембру 1657. одлуку аустријске владе у ствари њихове сеобе. Међутим је цар хтео најпре да буде начисто са захтевима српским те запита, под којим условима хоће Усорчани да се преселе и где желе, да се населе. Уједно запита цар грофове Ауерсперга и Херберштајна, да ли би било добро, да досељенике поделе на Славонској, хрватској и поморској граници. На двору је у то време био предлог, да Усорчанима даду за насељење Кракар и Биторај.

У октобру те године јави Херберштајн ратном савету услове, под којима ће прећи усорачки Срби на аустријско земљиште. Но ратни савет није хитао са овом ствари, те у јануару 1658. пожурѝ гроф Херберштајн решење, јер су му Усорчани јавили, да Турци јако подозревају на њих, па с тога не могу дуго издржати него ће се морати споразумети са Млечићима, ако аустријска влада скорим не донесе одлуку у ствари њихове сеобе.²

Новачић. Пашу и сенокос имају Брињци око Голијака, затим Бруслин и Черникал. Заједнички имају да уживају: Главац, Житњик, Шкаре, Долоње, Приснику до Ђурђевог Стена и Сипац. Но обе стране морале се обвезати, да ће примити у своју средину још Срба, ако влади пође за руком, да их пресели из Турске (Croatica 1655 јули № 5).

¹ Лопашин, о. с., стр. 294.

² Croatica за год. 1657. стр. 52 и 64; за год. 1658. стр. 2.

Усорчани у истину нису могли дуго чекати. Током маја 1658. дође опет једно изасланство Херберштајну па замоли да им се даде коначан одговор, примају ли се српски услови за сеобу и могу ли се преселити, или не. Њих има на 600 људи за оружје (не рачунајући жене, старце и децу). Ако их не приме, прећи ће Срби без даљег одлагања на млетачко земљиште. Ово исто јавише и грофу Ауерспергу, који се на то реши, да што пре спроведе сеобу. Он изашље пред досељенике грофа Ђорђа Франкопана, по најпре затражи и добије од Срба 10 најугледнијих људи њихових као таоце. Гроф Франкопан изађе пред Србе који 8 јуна пређу на аустријско земљиште и настане се привремено на поморској граници. По рачуну Ауерсперга било је Срба на 5000 душа и од тих на 500 за оружје. Ауерсперг извести о себи 10. јуна ратни савет у Грац, предложи, да досељенике населе од Велемерића све до Скадра и замоли, да ратни савет потражи од Крањске владе храну за Србе. Ратни савет предузе одмах кораке ради набавке хране и заповеди Ауерспергу, да Србе насели стално у Плашком и нарочито око краја Драга. Међутим 26. јуна јави гроф Ауерсперг, да је он хтео Србе да преведе преко капеле у Модруш и да их настани у Плашком, али Срби неће ни да чују о том него захтевају, да остану у Приморју и то у пределу Гашко. Овај захтев српски приказује Ауерсперг врло опасним по аустријске интересе, јер ако се то учини, биће Срби у околини Оточца у већини, па ће доминирати тим целим крајем. Зато мисли, да Србе треба по сваку цену преместити и настанити у Плашком.¹

Од овог доба дуго времена стоји на дневном реду питање, где да се населе усорачки досељеници. У јулу је искрснуо предлог, да им се даде станиште у местима Јабланац и Стари Град, што покрене грофа Ђорђа Франкопана, да у напред уложи протест против тога, јер су оба места од старине припадала фамилији Франкопана. Петар Сушић предложи истог месеца, да Србе настане на простору између Сења, Бриња и Оточца. Но ратни савет није хтео олако да преломи ту ствар него запита још једном за мишљење грофа Ауерсперга, грофа Франкопана, грофа Херберштајна (који је у то време био смењен са сењског капетанства), грофа Петра Зрињског новог капетана

¹ Croatica за годину 1658. страна 37, 47 и 49; затим Croatica juny № 5 и № 12.

сењског и Петра Сушића. На основу свију ових мишљења хтео је ратни савет да донесе закључак.¹

У Крањској није земаљска влада никако хтела пристати, да Србима даје храну. Почетком августа замоли гроф Зрињски изнова ратни савет, да се неодложно постара за прехрану досељеника. Ратни савет не само да заштите храну од крањске и корушке земаљске владе, него наложи уједно, да крањски и корушки сељаци морају помоћи Србима при утврђивању границе. Али ни крањска ни корушка влада не изађе на сусрет жељи ратног савета, а стање код досељеника бивало је све очајније. При крају овог месеца јавља гроф Петар Зрињски, да Усорчани трпе глад. Кроз неколико дана понови он ову вест и замоли што бржу помоћ. Он им је, вели, дао нешто хране, али је то и сувише мало.²

Међутим су стизали одговори крајишких заповедника о усорачким Србима. Запитан за мишљење одговори почетком августа гроф Татенбах, да би требало одредити једну комисију са задатком да реши о насељењу ових Срба. 8. августа поднесе своје мишљење гроф Ауерсперг. Он је држао, да је Плашки најпогоднији крај, где се могу насељеници сместити. Нарочито је противан да се населе у Гацком. Али чланови ратног савета предложе, да се усвоје Татенбахови разлози и изабере једна комисија, која ће имати да се побрине за Србе. У ту комисију требало би по предлогу ратног савета изабрати грофа Албрехта Херберштајна, Ивана Јакова Пранка, Дајчера, горњокарловачког капетана и Петра Сушића. Цар усвоји овај савет и одреди комисију, само за комесаре изабере, почетком септембра, ова лица: Ивана Пранка, Портнера, капетана у Оточицу, даље капетана Кратора Делисимоновића и Петра Сушића. Комисија је имала да пронађе згодно место, на које би се могли нови насељеници населити.³

Док се на двору бавили избором комисија, избила је невоља и глад код усорачких Срба у највећој мери. Средином септембра шаље гроф Зрињски ратном савету извештај о стању њихову и позове владу, да без одлагања притекне досељени-

¹ о. с. стр. 60 и 62; финансијски архив, Herrschafts — Acten, Wallachen — Uskoken, etc.

² Croatica за г. 1658 стр. 65, 66 и 69.

³ Лопашин, стр. 300 и 302; Croatica за 1658 стр. 66, 67, и 77, фин. арх. Herrschafts — Acten, Wallachen — Uskoken, etc.

цима у помоћ. Набрао после тога понови Зрињски своју молбу, али без успеха: брзе помоћи није могао да нађе. Аустријска влада стави српску ствар Зрињском на срце и умоли га, да он помогне моментално Србима. Дотле ће се влада постарати, да добије помоћи и од крањске земаљске управе. О невољи српској пзвештава при крају о. м. и гроф Ауерсперг, да се Срби још увек налазе у Гацком и Брлогу, но одмах за тим јавља, да је у Горњи Карловац стигао и Петар Сушић, те да је комисија већ отпочела свој посао.¹

Крањска влада одлучно одбије молбу ратног савета, да притекне у помоћ досељеницима. Услед велике невоље, која је међу Србима владала вратише се два Србина натраг у Турску. Овај случај уплаши јако ратни савет. У то се време догодила побуна славонских Срба, а почео се указивати покрет и код ових на хрватској граници. Октобра о. г. јави гроф Ауерсперг, да Гомирци траже нове привилегије и да се Срби са хрватске и са приморске границе дописују са бунтовним Славонцима, чијој је побуни, како он мисли, покретач епископ Станиславић. Дворски ратни савет се захвали грофу Зрињском на заузимању око Срба и још истог месеца затражи од комисије тачан извештај о броју досељених Срба. Комесари поднесе извештај, во исти се знатно разликује од пређашњих навода о броју Усорчана. По њему је дошло усорачких Срба 83 куће са 941 душом и 263 људи за оружје. Брињских Срба је било у Лучанима 66 кућа и 585 душа и у Билогу 74 куће са 691 душом и 233 ратника. Но рад комисије на насељењу отезао се све даље без икаква виднија успеха. Два комесара, Иван Пранк и капетан Делисимоновић, завадише се међу собом, те ратни савет опозове у новембру т. г. Пранка из комисије. Једини Зрињски се својски заузимао за интересе досељених Срба и цар Леополд се захвали њему 16. новембра 1658 нарочитим писмом за труд и жртве, које поднесе око досељених Усорчана.²

Док је комисија расправљала питање о насељењу Усорчана подигоше славонски Срби буну. Врховни заповедник славонске границе гроф Леслије захтевао је од граничара, да работају и друге послове да врше. Хрвати и Немци се покоре

¹ о. с.; Croatica за 1658 стр. 78, 79 82, 83, и 89.

² о с. стр. 90, 93, 96, 97 и 98: фив. арх. Herrschafts — Acten, Wallachen — Uskohen etc.

захтеву генералову, али Срби сазову септембра 1658 збор у крижевачкој капетанији код места Ровишта, на који се скупи око 1000 људи. Дворски ратни савет заповеди Леслије-у, да узме собом неколико официра, да оде с њима лично међу Србе да покуша утишати их. Наскоро се састане опет један збор на истом месту и сад је било око 3000 људи. Смер овог збора је био, да изаберу једно посланство, које ће директно цару поднети српска захтевања. Главни захтев био је тај, да се привилегије, које су добили при сеоби, прошире на све Србе између Саве и Дунава без разлике, али о осталим тражбинама нису хтели да се изјасне пред Леслије-ом и ни пред ким, осим пред самим царем. Идућег месеца извести Леслије, ратни савет, да се Срби педаду никако одговорити од намере, да поднесу самом цару своја гравамина и саветује, да цар не потврди привилегије и не испуни жеље бунтовничких Срба. Ни у новембру нису се били Срби смирили, те извештаји пограничких заповедника о српским зборовима узнемиравали су и даље ратни савет, који је најживље настојао, да стиса узрујане граничаре.¹ Тек се у децембру сталожиле мало страсти, кад се српско изасланство већ налазило на путу у Беч, да пред царем изрече прави узрок побуне и да му поднесе своја правила. Ратни савет увиђајући све опасне последице, које могу наступити, ако се Срби не задовоље, изади у фебруару 1659 потврду српских привилегија. Знајући међутим, да је за леђима побуњеника стајао епископ српски Сава Станиславић, изађе од ратног савета опомена епископу, да други пут не дође до оваких појава. Уједно је одређена једна комисија, да испита остала гравамина српска. Појединости о тој комисији нису познате, али се из сачуваних докумената види, да је пред њом епископ Сава мушки бранио народ и привилегије српске.²

У току ове године решено је и питање, где да се населе усорачки Срби, али то решење није довела комисија. Читаву зиму од 1658 на 1659. г. провели су ови Срби у Гацком, Брилогу и Брињу, борећи се са оскудицом у храни, и не знајући где ће им бити стално седиште. Марва њихова, коју су собом дотерали из Турске, налазила се код Карлобага и једна турска чета унапред децембра 1658 на аустријску границу да отме ту

¹ Windica за 1658 стр. 74, 81, 84, 90, 91, 93 и 100.

² о. с. за 1659 стр. 6, 7, 8, 29 и 59.

марву. Гроф Петар Зрињски пошље пред Турке поручника Вукасовића са 50 људи, који одбије нападај и зароби неколицину Турака. Тако су и на даље остали Срби под надзором и одбраном грофа Зрињског, који се непрестано бринуо о исхрани њиховој. Позван од цара Леополда предложи у априлу 1659 г. гроф Зрињски ратном савету, да Усорчане не премештају никуд већ да их оставе стално на том земљишту, које су при доласку заузели и предложи законе и статуте за њих. Ратни савет усвоји потпунце предлог Зрињскога те још истог месеца извести грофа Ауерсперга, да Усорчане неће кретати са Гацког Поља. 27. јула о. г. изда и цар Леополд наредбу, да усорачки Срби остану где су, само да се разделе у Оточац и Брињ на пропорцијонисахе делове. Осим тога изабере комисију (чланови Зрињски, Делисимоновић и Портнер), која ће тачно одредити границу земљишта, које Срби населише и поделити земљу међу поједине фамилије. У исти мах одлучи ратни савет, да постави Србима Усорчанима једног команданта и неколико кнезова.¹

Но ови комесари дуго времена нису почињали свој посао. Ратни савет пожури у јануару 1660. комисију, да подели усорачке Србе међу брлошке, оточачке и брињске и то одмах, чим се отопи снег и разиђу велике воде. Но још већма почне журити ратни савет комисију, кад јој дође вест, да су крајем фебруара о. г. млетачки Срби испод Котора прешли Турцима, јер се бојао, да и Усорчанима не досади неизвесност, у којој се налазили па да се не врате у Турску. У априлу најзад заврши комисија свој задатак. Одредила је Усорчанима на приморској граници стално боравиште и то у Вилићу, Компољу, Гацком, Брлогу, Брињу и Оточцу и означила тачно њихову насеобину међе. При подели имања у Оточцу дошло је до побуне усорачких Срба.²

На славонској граници подозревали су војни заповедници и даље на епископа Саву. Сваки покрет српски настојали су да угуше. Ђурицу Радића, који је у задњим немирима играо улогу коловође, осуде на смрт и погубе августа 1660. а епископу Сави су правили на сваком кораку неприлике.³

¹ Лопашин, о. с., II стр. 304, 305 и 307; Croatica за год. 1659 стр. 1, 8, 33, 54, 94 и 103; фин. арх. Herrschafts-Acten, Wallachen-Uskokken etc.

² Croatica за 1660. стр. 14, 39 и 139; Лопашин стр. 311.

³ Windica за 1660 стр. 64 и 85.

VI

У другој половини XVII века добијају насртаји католичких свештеника на православну веру јачу меру. При сеоби српској на аустријско земљиште искупили су српски епископи мир од католичких начинивши један компромис са католичким захтевањем. Посвећење своје за епископа примали су од православних патрјарха, московског или пећског, али су после посвећења одлазили у Рим, да се папи поклоне. Епископ Гаврило Мијакић бранио је 1668. г. свој поход у Рим тиме, што су и други православни првосвештеници, као св. Василије, Јован, Гргур, Атанасије и Ђирил живили у пријатељству са папом. Но само путовање у Рим није било довољно загребачким католичким бискупима, већ су хтели, да Србе отргну од утицаја патријархова и да их потпуно привежу за католичку веру. Епископ Мијакић није никако хтео да пристаје на овакав захтев католички, те га аустријске власти 1670 године свезаше и одведоше у Грац у тамницу, а место њега поставише на епископску столицу марчанску Павла Зорчића, који је васпитан у језуитском заводу у Болоњи и био и срцем и душом присталица уније православне са католичком вером. Калуђери српски у Марчи, који се противише епископу Зорчићу, прођоше слично као и Мијакић: аустријски суд их је осудио, да робују на галијама острва Малте.¹

Непријатељство католичког свештенства у аустријске владе према православљу бивало је све јаче и све очигледније. Нарочито су забрањивали Србима подизање манастира и пресељавање калуђера православних из Турске на аустријско земљиште. Кад 1642. године побегоше испред турског гоњења калуђери из села Рмана и Мошенице (око 100 калуђера!) на приморску границу носећи са собом манастирске драгоцености и украсе, поднесе игуман Ђирил молбу за дозволу, да подигне један манастир. Но гроф Франкопан, запитан о тој ствари за мишљење, изради, да се одбије молба, јер ће се, као што он вели, па тај начин моћи лакше увести католичка вера међу

¹ Windica 1668. August. № 10. Период српског живота у Хрватској и Славонији од 1660. до 1675. прескочио сам у овој расправи, јер сам сав до сад познат материјал из Windica и Hungarica у току тога периода изнео у расправи „Srbi za vrijeme urote Zrinjskog i Frankopana“ (штампано у Savremenik-u, св. XI за 1907 г.). Тај период обухвата поглавито буну Славонских Срба под Осмокругом и судбину епископа Мијакића, наследника Саве Станиславића.

православне.¹ Из писма Франкопанова се види, да су Срби Крпоћани већ сви примили католичку веру, а да томе има неколико примера и у Жумберку као и у Ускочкој Гори². Тако се непрестано ровило против калуђера српских и православне вере, док није трагичним свршетком Мијакића и његових другова потпунице уништена чистота православља и коначно прекинута веза између славноске епархије и пећског патријарха. Епископску столицу је заузео ревносни унијат Зорчић. Али народ српски није могао лако да преболи ову рану, коју му је задало насиље владе аустријске. Огорчење народно управљено је у првом реду против наметнутог епископа. Ма да је овај имао око себе јаку стражу, покушају ипак Срби, да га убију. У марту 1675. године учинише они нападај на Зорчића у манастиру Марчи. Напад је извршен ноћу из пушке, али епископ остане неповређен. Један харамбаша српски одмах побегне у Турску, а калуђере на које је пала сумња да су били саучесници харамбашини у завери против епископа, доведе гроф Траутмансдорф у Иванић, окује их и бади у тамницу. Нарочито се сумњало на неког калуђера Петра Поповића. Истрага коју је по наредби владиној водио Траутмансдорф, није могла да утврди крпвицу калуђера. Шта више, Траутмансдорф предложи да се заточеници уз кауцију пусте на слободну ногу, јер је народ огорчен па може да наступи веће зло. Ово је учињено те се у јулу о. г. налазио још свега један калуђер у затвору, но ни томе се није могла да докаже кривица.³

Аустријској влади и покрај све строгости полазило је врло тешко за руком, да нагони калуђере на унију. У марту 1676. тужи се епископ Зорчић на једног калуђера, што буни народ и противи се сједињењу са католичком црквом. На неколико месеци подноси из истог разлога епископ оптужбу против два калуђера, Василија Перћагића и Рафаила. Видећи да не може насиљем стећи поштовања у свом народу, одлучи Зорчић, да сазове један синод и да се тако популарише. Синод је заказан у Горњем Карловцу за 20. август, али још у марту т. г.

¹ Молба игумана Тирила је писана немачки, али потпис на њој гласи овако: „*Isyrnъ Igumenъ за се и за остале наше редовнице*“ (Croatica 1643. јан. № 14.

² Ibidem.

³ Windica за 1675. стр. 46, 49, 104 и 110.

израдио је горњо-карловачки генерал дозволу за синод. Од закључака синодских познат је само један, на име, упућена је молба цару да помилује калуђере, који су осуђени били да робују на малтеским галијама.¹

Поштовања и послушности није уживао Зорчић код калуђера ни после тога. Нарочито лепавински калуђери нису хтели да се покоре католицима и да приме унију. На њих се тужи Зорчић јуна 1677 године. Но већ у августу пошло је за руком грофу Траутмансдорфу и Зорчићу, да придобију на *professio fidei catholicae Romanae* 2 игумана, 4 свештеника, 3 ђакона и 6 војвода.² Велику ревност, коју је показивао епископ Зорчић при увађању уније, награђивала је аустријска влада обилато. Из сачуваних бележака ратног архива види се, да је влада водила бригу и о свој родбини епископовој и да је свима прибављала угледан положај. Но народну љубав није могао Зорчић никако да придобије. Највише су му сметали калуђери, који су долазили из Турске, просили по народу милостињу и говорили против католичке вере. На те калуђере тужи се епископ у марту 1680 године ратном савету, који одмах пада заповест, да се таки калуђери прогнају са границе.³

После сеобе усорачких Срба дуго времена није се доселила никаква повећа група српска из Турске. На и иначе се о кретању српском у то време мало чује. Завера Зрињског и Франкопана није нашла код Срба одзива. Међу местима, која су стајала верно уз цара, нарочито се истичу српска села Дубраве и Поникве која су била посед грофа Франкопана. Становници ових места поднесу октобра 1672 г. цару Леополду молбу, да им подари слободу и привилегије, које уживају остали Срби, као награду за приврженост, показану приликом завере хрватских магната. Запитан за мишљење најтоплије преноручи 20. дец. т. г. генерал Херберштајн молбу ових Срба и цар им испуни молбу на основу те препоруке.⁴ У ово време имали су Срби много да претрпе и од турских упадаја. Марта 1675. г. удари 20 барјака Турака из Лике, Крбаве и Удбине на место Подгорје, на тамошње Србе и 10 кућа опљачкају. На другој страни побунише се око

¹ Croatica за 1676. г. стр. 11, 32, 37 и 51.

² Windica за год. 1677 стр. 70 и 92.

³ Windica за 1680 стр. 3 и 23.

⁴ Тонашић, II. стр. 351 и 352.

20 фамилија усорачких Срба те пребегну на млетачко земљиште, али се у октобру 1677. године врате натраг. Исто се тако побунили Срби у Бојаницима, но и они се набрзо стишају.¹

За незадовољство српско било је и у Хрватској и у Славонији доста разлога. На славонској граници су се два заповедника нарочито истицала у непоштовању српских привилегија. Ти заповедници, иванићски пуковник Иван Рудолф Штадл и капетан крижевачки гроф Траутмансдорф, изазваше врховног заповедника славонске границе грофа Лудвига de Souches, да их оптужи пред ратним саветом због њиховог поступања према Србима. На ту оптужбу, послату маја 1679. г. одговоре оптуженици јула те године, да Срби могу постати опасни, ако им се попусти. Српска народност је душевно надмоћнија од Хрвата и привилегије српске ће само то учинити, да ће се Срби осилити и потиснути Хрвате. Ратни савет се сложи са овим мишљењем те није чинио никакве даље кораке против горњих заповедника.²

У деветом деценију 17. века почиње опет рад на досељавању Срба из Турске. Према једном писму грофа Николе Ердедира од 27. марта 1680. преселио је војвода Брадић тих дана 120 Срба из Турске на аустријско земљиште. Али кад Турци страдаше под Бечом г. 1683. постаде кретање Срба у Турској живље. У октобру 1683. јавише многи Срби грофу Штрасолду да хоће да се преселе из Турске. Јула месеца идуће године добио је херцег Лотриншки вест из Горњег Карловца, да Срби у Босни моле помоћ па ће их велики број прећи на аустријско земљиште. Ова сеоба је почетком 1685 спроведена, те ратни савет одреди досељеницима јуна т. г. помоћ у храни, а у јулу изда цар привилегију за нове досељенике „Хришћане и Раце.“³

На граници Хрватске и Славоније појављивали се често пута страни виши свештеници и калуђери српски. Многе од њих слао је пећски патријарх као своје егзархе, али за неке се не зна од куд су дошли и шта им је био смер. Егзарси патријархови су поучавали свет у православљу и одвраћали га од уније. Тако је 1659. одмах после насилничке смрти патријарха пећског Гаврила наследник његов Максим послао у Сла-

¹ Croatica за 1675 стр. 22 и за 1677 стр. 59.

² Топашкић II, стр. 367.

³ о. с. стр. 368; Croatica за 1683. стр. 38 и за 1685 стр. 25 и 28; Wladica за 1684 стр. 59.

вонију егзарха Силвестра, који се састане у Лепавини са архимандритом Симеоном Кордићем. Исти Кордић, који је тврдио за себе, да је у Козачкој земљи посвећен за епископа, дочека непристојно егзарха патријархова. На то егзарх истуче домаћина, а кад се врати, исприча патријарху како се понашао архимандрит Симеон, те патријарх напише писмо епископу Сави Вратањском (Станиславићу) и у писму, прокуне „демона Симеона“ и забрани свима православнима, да опће с њим.¹ Егзарси патријархови и други православни калуђери, који су и поред најстрожије забране аустријских власти долазили на границу, омели су потпунице намеру Павла Зорчића, да уведе унију. До смрти своје није могао никако да придобије ни марчанске калуђере, мада је на томе много радио. Неколико калуђера, који признаше унију, учинили су то за невољу и бунили су се без престанка. И у децембру 1684. тужи се Зорчић на њих ратном савету, али је то било последњи пут, јер на брзо затим, у јануару 1685., умре епископ Павле. На његово место постави цар Леополд у априлу 1686 његовог брата Марка Зорчића и наложи грофу Траутмансдорфу, да инсталира тог новог унијатског епископа, који је дотле био католички свештеник.²

Нагло напредовање аустријског оружја у борби против Турака изазвало је нове сеобе Срба у Хрватску и Славонију. Горњокарловачки генерал Штрасолдо извештавајући у марту 1686 ратни савет о срећним војним операцијама барона Оршића вели, да је прешло око 1000 Срба на аустријску страну, од којих је на 200 из Кладуше. Ови Кладушани предложе, да и саму Кладушу отму од Турака. У јуну исте године прешла је једна група у Славонију, те се ратни савет постара за храну досељеника. Сеобе још већма учесташе, кад посао око њих узме у своје руке главни капетан горњокарловачки гроф Јосиф Рабата. Јануара 1687 пресели он неке Србе из Турске и настани их у Белају, поседу грофа Парадајзера, а кад у марту исте године јави капетан Балтазар, да се опет једна група понудила, да се пресели, повери ратни савет и ову сеобу грофу Рабати. Гроф изведе Србе и настани их у Кирижу. Идућих година насели он нове Србе у Будачком, Тржићу, Симићу, Скраду и Пер-

¹ Тајни архив, Hlyricn Serbica, Fasc. I.

² Windica за 1684 стр. 103; за 1685 стр. 26; за 1686 стр. 19 и 43.

јаштици.¹ Априла 1688 насели и бискуп загребачки Микулић српског кнеза Остоју Милићевића, судије Радоту Милићевића и Минију Николића, вице кнеза Михајила Радановића и с њима множину Срба на реци Трепчи.²

Победоносна војска аустријска продрла је међутим дубоко у турске крајеве. У току 1689. пала је у руке хришћанској војсци Лика и Банија. Турци се пред непријатељем новуку у Босну, а један део Муслимана, који остаде и на даље у Лици, примио је католичку веру. У Лици и Банији затекла је аустријска војска много православних становника,³ чиме је знатно умножен број Срба у Хрватској. Идуће године догодила се т. з. велика сеоба Срба под Чарнојевићем, по ови досељеници из Старе Србије и Македоније ишли су у правцу од Београда према Пешти, Вацу и Коморану и населише се по Угарској и горњем Срему у том правцу. Број Срба у Хрватској и Славонији није добио сеобом Чарнојевићевом никаква прираста.

О животу Срба у Хрватској и Славонији током XVI и XVII века сачувано је много материјала по аустријским архивима. Ова расправа је мален прилог за проучавање тог живота. Рађена је поглавито на основу података, који су сачувани у бечким архивима. Али мени је тачно познато, колико материјала о овом предмету крије загребачки, љубљански, градачки и пештански архив и нико не осећа недостатке ове расправе тако силно као њен писац.

Беч, септембра 1907.

Др. Алеска Ивић.

¹ Croatica за 1686. стр. 14; 1687. стр. 1, 2, 18, 19, 22 и 32; Windica за 1686. стр. 75; Лопашин, о. с. II стр. 382.

² о. с. стр. 388.

³ У турски део Лике и Баније дошли су Срби (противно досадањем мишљењу) г. 1580. О досељењу и животу њихову писаћу на другом месту.